

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2023

Jaroslav Rusin

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

**Historie obce Martínkovice mezi lety 1945–1968 a její politický,
ekonomický a sociální vývoj**

History of the village Martínkovice between 1945–1968 and its political, economical and
social development

Bakalářská práce

Autor:	Jaroslav Rusin
Studijní program:	B0114A120001 Historie se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor:	Historie – Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Forma studia:	Prezenční
Vedoucí práce:	PhDr. Štěpán Jiří, Ph.D.

Hradec Králové, 2023

Zadání bakalářské práce

Autor: Jaroslav Rusin

Studium: F20BP0326

Studijní program: B0114A120001 Historie se zaměřením na vzdělávání

Studijní obor: Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání, Historie se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Historie obce Martínkovice v letech 1945-1968 a její politický, ekonomický a sociální vývoj.**

Název bakalářské práce AJ: History of the village Martínkovice between 1945-1968 and its political, economical and social development.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato bakalářská práce se věnuje poválečnému vývoji a historii severovýchodočeské obce Martínkovice mezi lety 1945-1968. Sleduje politický, ekonomický a sociální vývoj této pohraniční obce. Politický vývoj se zaměřuje na proměny politického vedení vesnice v průběhu daných let. Dále zkoumá ekonomickou proměnu této vesnice od konce druhé světové války po rok 1968. Sociální vývoj se věnuje problematice odsunu německé populace z pohraničí a jeho osídlením českým obyvatelstvem. Metodou zkoumání je analýza pramenů a literatury. Syntéza závěrů bude podložena rozhovorem s pamětníky.

BERGMANN, Petr. Broumovsko na historických zobrazeních. Hronov, Meziměstí, Teplice n. M., Adršpach, Stárkov, Police n. M., Machov a okolí. Náchod, 2013. BERGMANN, Petr, BURIAN, Martin, JEŘÁBKOVÁ, Jana. Broumovsko. Interpretace kulturního a historického dědictví na Broumovsku. Broumov, 2003. ČIŽMÁŘ, Zeno. 150 let textilní průmyslové tradice na Broumovsku 1857-2007. Broumov, 2007. HAAS, Václav. 130 let železnice v Meziměstí a okolí. Chyňava, 2005. CHODĚJOVSKÁ, Eva, SEMOTANOVÁ, Eva, ŠIMŮNEK, Robert. Historické krajiny Čech. Třeboňsko-Broumovsko-Praha. Praha, 2015. JIRKA, František, ed. al. Z historie obce Martínkovic. Náchod, 2005. KOŠTÁL, Zdeněk. Dějiny Broumova a Broumovska. Broumov, 1990. Státní okresní archiv v Náchodě, fond Archiv obce Martínkovice. Oral history.

Zadávací pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Štěpán, Ph.D.

Oponent: PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 7.12.2021

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením PhDr. Jiřího Štěpána, Ph.D. a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

.....

V Hradci Králové dne 20.2.2023

Podpis autora

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu práce, panu PhDr. Jířímu Štěpánovi, Ph.D., za veškerou pomoc a laskavý přístup.

RUSIN, Jaroslav. *Historie obce Martínkovice mezi lety 1945-1968 a její politický, ekonomický a sociální vývoj*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové 2023. Bakalářská práce.

Anotace

Tato bakalářská práce se věnuje poválečnému vývoji a historii severovýchodočeské obce Martínkovice mezi lety 1945-1968. Sleduje politický, ekonomický a sociální vývoj této pohraniční obce. Politický vývoj se zaměřuje na proměny politického vedení vesnice v průběhu daných let. Práce také zkoumá ekonomickou proměnu obce od konce druhé světové války po rok 1968. Sociální vývoj se zabývá problematikou odsunu německé populace z pohraničí a jeho osídlením českým obyvatelstvem. Metodou zkoumání je analýza pramenů a literatury.

Klíčová slova: Martínkovice, Broumovsku, 20. století, poválečné dějiny, politický vývoj, ekonomický vývoj, sociální vývoj.

Anotation

RUSIN, Jaroslav. *History of the village Martínkovice between 1945-1968 and its political, economical and social development*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové 2023, pp., Bachelor Degree Thesis.

This bachelor's thesis is devoted to the post-war development and history of the northeastern Bohemian village of Martínkovice between 1945-1968. It follows the political, economic and social development of this border town. Political development focuses on changes in the political leadership of the village over the years. The thesis also examines the economic transformation of the village from the end of World War II to 1968. Social development deals with the issue of the removal of the German population from the border areas and its settlement by the Czech population. The research method is the analysis of sources and literature.

Keywords: Martínkovice, Broumovsko, 20th century, post-war history, political development, economic development, social development.

Obsah

1) Úvod	9
2) Obec Martínkovice	11
2.1 Geografická poloha Martínkovic a Broumovska	11
2.2 První osídlení Broumovské kotliny	12
2.3 Vývoj vesnice na konci 19. a prvních let 20. století	14
2.3.1. Politický vývoj obce v období první Československé republiky	14
2.3.2. Politický nástup SdP.....	14
2.3.3. Dominance textilního průmyslu	16
2.3.4. Ostatní podniky v obci.....	19
3) Změny po roce 1945.....	20
3.1 Konec nacistické správy a osvobození vesnice.....	20
3.2 Obnova německého sociálně demokratického vedení a vznik MSK	22
3.3 Odsun německých obyvatel	24
3.4 Nakládání s konfiskovaným majetkem	28
4) Vývoj politického a veřejného života v poválečných letech	30
4.1 Československá správa obce.....	30
4.2 Znárodnování podniků.....	32
4.3 Únor 1948	35
4.4 Vznik JZD.....	38
5) Obec během 50. let.....	39
5.1 Rozkol zemědělství	39
5.2 Vznik a vývoj druhého JZD.....	41
5.3 Vývoj průmyslu po roce 1948.....	43
5.4 Lidová správa obce.....	44
5.5 Veřejný život a kultura 50. let v Martínkovicích	46
6) Martínkovice v 60. letech	50

6.1	Vývoj JZD.....	50
6.2	MNV a volby roku 1960.....	51
6.3	Úpadek textilního průmyslu.....	52
6.4	Veřejný život.....	53
6.5	Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa.....	56
7)	Závěr.....	59
	Seznam použitých pramenů a literatury	62

1) Úvod

Druhá světová válka naprosto změnila tvář Evropy a velmi výrazně se podepisuje na podobě dnešního evropského prostoru. Po konci takto děsivého období lidských dějin dochází k mnoha změnám ať už se jedná o rozdělení světa na dvě sféry vlivu, na americkou a sovětskou, o střet naprosto odlišných ideologií demokracie a totality nebo kapitalismu a komunismu. Vrací se zničené státy, upravují se hranice a tvoří se nový politický systém, který bude na starém kontinentě fungovat do dnešních dnů. Konec jednoho z nejhorších konfliktů dějin lidstva však neznamenal konec problémů pro všechny obyvatele Evropy. Dochází k velkému odsunu německé populace rozestě po značné části kontinentu a jejímu přesídlení do okupovaného německého státu, který si však bude muset na svoje opětovné spojení počkat až do roku 1990. Je však potřeba znovu dosídlit území opuštěné německým obyvatelstvem, a právě zde se začínají psát nové dějiny jedné obce na severovýchodě Čech.

Má práce se bude zabývat zkoumáním proměny Martínkovic právě v neklidné době odsunu německých obyvatel, nejistého života v systému třetí republiky a následné změně vládnoucího režimu, který vytvoří z meziválečného demokratického Československa satelitní stát Sovětského svazu. Srpen 1968 ukončil nejen snahy o reformu již stagnujícího socialistického režimu, ale také změnil názory mnoha lidí na správnost zahraniční orientace naší tehdejší republiky, což se projevilo mimo jiné i v Martínkovicích. I přes to, že se ve zdejší obci nepsaly velké dějiny, které by ovlivňovaly dění ve světě, myslím si, že je důležité si připomínat i regionální historii. Toto téma jsem zvolil také kvůli snaze o lepší zmapování dějin obce, ze které pocházím.

Cílem mého výzkumu bude studium pramenů na toto téma a jejich následná analýzy by měla vytvořit ucelený obraz proměny této východočeské obce z většinově, německé průmyslové a velmi významné vesnice na ryze českou vesnici, která otevírá brány Broumova. Zvolil jsem si několik výzkumných otázek, na které bych se chtěl pokusit v průběhu práce odpovědět.

Prvním tématem výzkumu bude sociální proměna vesnice během a po odsunu německé populace, která zdejší kraj obývala téměř 650 let. Vybuodovala od základu Martínkovice i okolní vesnice a vytvořila z neprostupných hvozdů 13. století prosperující obec, z nichž některé měly velmi silný průmyslový aparát. V bakalářské práci budu zkoumat období dosídlování, předávání konfiskovaného majetku novým národním správcům a celkově proces vzniku nové ryze české vesnice.

Další, na co bych se chtěl zaměřit budou změny politické reprezentace obce během let třetí republiky, převzetí moci komunistickou stranou, až k osudovému datu 21. srpna 1968, které jak předpokládám, změnil pohled na Sovětský svaz i v takto okrajové oblasti Čech, jako je právě Broumovská kotlina.

Z ekonomické proměny vesnice bych se rád zaměřil na přebírání firem a zemědělských usedlostí novými majiteli, na nakládání s velice úspěšným německých textilním průmyslem, který vytvořil na počátku 20. století z Martínkovic jednu z nejbohatších vesnic v tomto kraji, na průmyslové firmy, které zde sídlili, a jejichž výrobky byly velmi žádané i v zahraničí, a v neposlední řadě na průběh modernizace obce, díky kterému získali Martínkovice dnešní podobu.

Hlavní pramen, ze kterého jsem čerpal informace byla Kronika obce Martínkovice umístěna ve Státním okresním archivu v Náchodě. Společně s tím jsem získával znalosti z dalších pramenů tohoto archivu. Jednalo se například o dokumenty Místního národního výboru obce Martínkovice, zápisy ze schůzí tohoto orgánu, ze zápisů plenárních zasedání, ze seznamu odsunutých obyvatel nebo soupisu konfiskovaného majetku. Tyto prameny jsem doplnil příslušnou odbornou literaturou.

Nakonec bych jako zdroj ještě rád uvedl dva pamětníky, kteří mi pomohli doplnit informace například ohledně jmen jednotlivých členů MNV a dalších obyvatel obce, neboť prameny často uvádějí pouze příjmení. Jednalo se o pana Václava Šafáře, jehož rodiče přišli do Martínkovic právě v období poválečného dosídlování a paní Jaroslavu Šafářovou, rozenou Máslovou, jejíž rodina se ve stejné době usadila v nedalekých Otovicích.

2) Obec Martínkovice

V této části mé práce bych rád představil Martínkovice a Broumovsko, nastínil vývoj událostí, které dovedly Martínkovice až na konec druhé světové války, kde se vesnice dostává do správy novým obyvatelům a mění se v českou obec.

2.1 Geografická poloha Martínekovic a Broumovska

Martínkovice jsou jednou z vesnic v Broumovské kotlině. Broumovský výběžek jako takový spadá pod náchodský okres, jež se nachází v severovýchodních Čechách a náleží pod Královéhradecký kraj. Broumovsko je geograficky rozděleno na dvě části, což se ukáže velmi důležité na budoucí tváři obyvatelstva na tomto území.¹ Celkově je však obeháno horami ze všech stran. Západ této oblasti sousedí s Polickem a je od něho oddělen pásmem pískovcových hor, pro něž se vzil název Broumovské stěny. Na jižním okraji se tyčí Machovské sedlo, jež tvoří klín mezi Broumovskem a Stolovými horami, které již patří do Polska. Severní a východní část lemují Javoří hory.² Ony pískovcové Broumovské stěny rozdělují Broumovsko na dvě poloviny a vytváří kotlinu jako jednu část tohoto kraje s centrem v Broumově, a druhou část se správním centrem v Polici nad Metují. Na východě pak sousedí tato část Čech již s polským Kladskem.³

Právě toto dělení způsobilo i rozdíl ve složení obyvatelstva, které v Broumově a okolních vesnicích, jako jsou například Martínkovice, Božanov, Otovice a další, bylo převážně německé, zatímco v okolí Police nad Metují se usazovali spíše občané hlásící se k české národnosti. Tento fenomén se velmi výrazně projevil především během odsunu po druhé světové válce.⁴ Stejně tak se tato pomyslná hranice projevila i v roce 1938, kdy byla právě oblast kolem Broumova odstoupena nacistickému Německu a začleněna do Sudetské župy, zatímco druhá část směrem od Policka na Náchod a dále do českého vnitrozemí zůstala Československu.⁵

Jihovýchodně od Broumova se ve vzdálenosti zhruba 3 km nachází obec Martínkovice, která leží ve středu silnice mezi tímto městem a obcí Božanov, ležící na samotných hranicích s Polskem. Rozloha Martínekovic, které se rozprostírají po délce zhruba 4 km podél říčky jménem Březinka, je 1416 ha. Na severu z obce vybíhá silnice vedoucí k nedalekému

¹ CHODĚJOVSKÁ, EVA. *Historické krajiny Čech*. Praha 2015, s. 250.

² JIRKA, František a kol.: *Z historie Martínekovic*. Praha 2005, s. 4.

³ CHODĚJOVSKÁ, EVA. *Historické krajiny Čech*. Praha 2015, s. 250.

⁴ Tamtéž s. 251.

⁵ Tamtéž s. 257.

Broumovu, zatímco jižní konec ji vede dále do Božanova. Cesta, jež směřuje na západ skrz vesnici končí pod stíny Broumovských stěn a pokud bychom se vydali na východ, tak bychom se na úplném konci obce napojili na silnici, která spojuje Broumov s další příhraniční vesnicí, Otovicemi.⁶

2.2 První osídlení Broumovské kotliny

První doložitelné údaje o osídlování Broumovska sahají až do starší doby kamenné, což se podařilo potvrdit díky archeologickým nálezům, jež se objevují na českém i polském území. Následuje ovšem odmlka, kdy nemáme žádné další prameny o osídlovacích akcích až do přemyslovského období.⁷

Díky své poloze na samotném kraji českých zemí, a navíc obklopena lesnatými horami tvořila Broumovská kotlina dobrou obrannou linii. Těchto faktorů si byli vědomi i česká knížata, nejprve rod Slavníkovců, později i Přemyslovci, a proto nechali na území dnešního Broumova vybudovat opevněnou tvrz kolem roku 1000. Jelikož obránci tvrže zajišťovali v celém jejím okolí bezpečnost, naskytla se možnost pro první osídlování tohoto území. První osídlenci Broumovska byli především lovci, neboť pro jejich povolání byly okolní lesy ideálním místem. Stavěli své domovy nedaleko opevněné tvrže a nedlouho po nich přicházejí i další obyvatelé.

Mezi první vesnice, které zde nový obyvatelé vystavěli můžeme řadit Zkřivice, dnešní Křinice a Březnice, nyní nesoucí název Martínkovice. Kromě zabezpečení této části hranice byla tvrz postavena také kvůli obraně nedaleké obchodní stezky, které vedla z Broumova směrem na Hrádek, německým názvem Wümschelberg, dále na Stynavu (Steinau), Kamenici (Kamnitz), Piškovice (Pischowitz), Birkovice (Bürgwitz) a dále do Kladska, kde se nacházela další tvrz k zajišťování této stezky. Kladská tvrz, o níž máme první zmínky kolem roku 981, byla však důležitější především kvůli tomu, že uzavírala a chránila obchodní cestu, jež vedla z Vratislavi směrem na Prahu, nebo se větvila na Brno. Většina osad se nacházela v blízkém okolí těchto důležitých cest. O dalších centrech slovanského osídlení v tomto kraji bohužel nemáme žádné další zmínky.⁸

⁶ JIRKA, František a kol.: *Z historie Martínkovic*. Praha 2005, s. 5.

⁷ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 2.

⁸ Tamtéž s. 2.

Pro větší kolonizaci Broumovska se stalo naprosto zlomovou situací darování této oblasti Přemyslem Otakarem I. břevnovskému klášteru, k čemuž došlo v roce 1213.⁹ Kromě města Broumova a jeho okolních vesnic, které k němu v tuto dobu již připadaly, získali břevnovští benediktýni také území Policka.¹⁰ Jako majetek řádu benediktýnům potvrdil Broumovsko a Policko znovu v roce 1260 i Přemysl Otakar II. I přes jasné doklady o tom, že tento řád byl právoplatným majitelem místního kraje byla nakonec broumovská kotlina ještě pro jistotu odkoupena prvním opatem, jež do těchto míst přichází. Za souhlasu nejvyššího komořího byla dohodnuta koupě broumovského opatství se sedmi okolními vesnicemi a Policka.¹¹

Příchodem prvních benediktýnských opatů se začínají psát německé dějiny tohoto kraje. Opat Martin a opat Bavor z Nečtin se rozhodli pozvat do této oblasti německé kolonisty, kteří zde měli vytvořit obyvatelnou půdu, neboť většina broumovské kotliny byla stále zaplněna neprostupnými lesy. Největší vlna těchto osadníků sem přichází od poloviny 13. století až do 30. let 14. století.¹² Původně do zdejšího kraje směřují nejvíce osadníci z oblasti Durynska. Důvodem velkého zájmu těchto osadníků byl nejspíše fakt, že zde bylo možné získat půdu velmi levně, neboť hlavní podmínkou bylo, že si jí musí nejprve vyžďářit. Společně s tím to byl také fakt, že zdejší obyvatelé měli statut svobodných rolníků na prvních 16 let, po uplynutí lhůty už měli povinnost platit poplatky vrchnosti, odvádět dávky v naturáliích a společně s tím také sloužit místnímu klášteru, který byl jejich pánem. Za to však tyto nově získané pozemky zůstávaly trvale v jejich dědickém vlastnictví.¹³ Nic to však nemění na faktu, že před zakládáním vesnic a vznikem prvního místního zemědělství bylo nutné okolní lesy vykácet, klučením se zbavit pařezů a vytvořit vhodnou půdu, na které by mohli nový osadníci hospodařit.¹⁴ I přes velmi složité začátky začínají v okolí Broumova vznikat první německé obce. Co se týče jejich správy stál vždy v čele rychtář. Jako právní systém zde bylo využíváno magdeburské právo, a jelikož byly zdejší obce poddány břevnovskému opatovi měl rychtář každé obce povinnost v případě války poskytnout koně a sám jít do opatova vojska bojovat.¹⁵

Nejpravděpodobnější datum založení německé vesnice, ze které vzešly Martínkovice, je rok 1255. První jméno tato obec dostala po opatovi, který zdejší území kolonistům poskytl.

⁹ JIRKA, František a kol.: Z historie Martínkovic. Praha 2005, s. 5.

¹⁰ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 3.

¹¹ Tamtéž s. 3.

¹² JIRKA, František a kol.: Z historie Martínkovic. Praha 2005, s. 5.

¹³ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 3.

¹⁴ JIRKA, František a kol.: Z historie Martínkovic. Praha 2005, s. 5.

¹⁵ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 3.

Jednalo se o opata Martina, a proto první dochovaný název zněl Villa Martini. Ten se používal zhruba do konce 13. století. Následně se pojmenování obce velmi často mění. Můžeme objevit názvy jako Martinvilla (1358-1399), Mertensdorff (1406), Mersdorff (1433), Merczdorf (1549), Martínkovicze (1576), Merczdorff (1620), Marczdorff (1654), na konci 18. století se objevuje hned několik názvů najednou, například Merzdorf, Martinkowicze nebo Martini villa. Kolem roku 1836 se poprvé objevuje nynější český název. Martínkovice jsou až do zlomového roku 1848 stále v poddanství benediktýnů, ale od tohoto data se stávají samostatnou vesnicí.¹⁶

2.3 Vývoj vesnice na konci 19. a prvních let 20. století

2.3.1. Politický vývoj obce v období první Československé republiky

První informace o politickém životě v obci máme teprve z období Československa. Od počátku tohoto státního útvaru byla v Martínkovicích největší politickou organizací Německá sociálně demokratická strana dělnická Československé republiky. Společně s nimi zde fungovaly další 4 politické uskupení. Velký vliv zde měla také Bund der Landwirte, neboli Německý svaz zemědělců a venkovských živnostníků, a jakožto třetí největší politický objekt v obci byli němečtí křesťanští demokraté. Vzhledem k minimálnímu zastoupení českého obyvatelstva v meziválečných Martínkovicích se museli místní Češi spokojit s angažovaností v německých stranách, neboť žádná jejich národnostní organizace zde nebyla. V tomto období bylo složení obecního zastupitelstva vždy politicky stejnorodé. Do roku 1936 volby pokaždé vyhrála DSAP a v zastupitelstvu měli stále 11 členů, na druhém místě pravidelně končili němečtí agrárníci s 5 zastupiteli a třetí místo zastávala Německá křesťansko-sociální strana lidová se 4 zástupci. Vše se však změnilo s vzestupem nacistického Německa a jeho snah o rozšiřování vlivu NSDAP do československého pohraničí.¹⁷

2.3.2. Politický nástup SdP

Stejně jako v ostatních pohraničních oblastech tehdejšího Československa, tak i v Martínkovicích velmi silně rezonovaly protičeskoslovenské nálady šířené propagandou

¹⁶ ROŠKOVÁ, Adéla. Obec Martínkovice a kostel sv. Jiří a sv. Martina. Brno 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Ústav pomocných věd historických a archivnictví. Vedoucí práce: doc. PhDr. Helena Krmíčková, Dr.

¹⁷ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 11.

nacistického Německa. Ta se zde primárně soustředila na zdůrazňování rozdílnosti pracovních podmínek dělnictva v Československu a v Německu, problematiku nezaměstnanosti v místním okrese a společně s tím také na nacionální citění Němců, kteří se cítili utlačováni státní správou. Tato první vlna německého propagandistického vlivu na Broumovsko měla za následek odchod 15 dělnických rodin a 10 svobodných dělníků, kteří se během let 1926-1935 přestěhovali do Německa. Společně s tím se zde také stávala čím dál oblíbenější ideologie nacismu a s ní i NSDAP. Jedinou stranou vystupující proti tomuto fenoménu byla německá sociální demokracie, která dokonce založila obranný sbor Republikawische Wehr, jehož úkolem bylo rozháňet schůze zdejších sudetských nacistů.¹⁸

Němečtí sociální demokraté si byli vědomi hrozby, kterou německý nacismus přináší do pohraničí, a také toho, že jako nejsilnější strana v obci budou hlavním cílem. Poprvé se o krocích, jak zamezovat šíření nacismu v této části Čech jednalo na schůzi 19. února 1931, kdy bylo tématem rozšiřování protinacistických letáku, které podporovaly samotnou stranu a Československo. Bylo také potřeba, aby se strana upevnila, díky čemuž by byl menší prostor pro její rozkol, což bylo například tématem schůze z 12. července 1932. V roce 1933, konkrétně na schůzi obecního zastupitelstva z 10. října, se dokonce mluví o možnosti obrany v případě příchodu jednotek SA, jako podpory zdejším sudetským nacistům. Postupem času však bylo stále více zřejmé, že slábnoucí německá sociální demokracie prohrává boj s nastupující Sudetoněmeckou stranou, která se hlásila k německému světonázoru.¹⁹

Vše rozhodly volby do obecního zastupitelstva z 12. června 1938. Dvě hlavní strany, které se utkaly o hlasy voličů byly Německé sociální demokracie, zastupující především zaměstnance textilní továrny a Sudetoněmecká strana, do jejichž řad patřily většinou rolníci a živnostníci. Podle předpokladu vyhrála SdP, která z celkových 1029 hlasů získala 744 a s tím i 17 mandátů, zatím co DSAP volilo pouze 285 občanů, což straně přineslo pouze 7 zastupitelů.²⁰

Po vítězství SdP se obec začala rychle radikalizovat. Z dokumentů tehdejší četnické stanice se dozvídáme, že byly velmi časté schůze zdejších nacistů, otevřené schvalování nacismu a obdivování Adolfa Hitlera nebo hajlování.²¹ Společně s tím dochází k rozrůstání řad Sudetoněmecké strany, neboť do ní začali vstupovat mladší členové Německého svazu

¹⁸ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 11.

¹⁹ Tamtéž s. 12.

²⁰ Tamtéž s. 12.

²¹ Tamtéž s. 14.

zemědělců a také příslušníci Volkssportu. Němečtí sociální demokraté se odmítali přidávat k SdP a všemožně protestovali proti vzestupu nacismu v obci.²²

Situace již byla tak vážná, že se československé úřady rozhodly jednat a nedlouho po půlnoci 21. května 1938 přišel na místní četnickou stanici rozkaz o obsazení státní hranice složkami SOS, které byly vytvořeny zdejšími četníky a vojíny v záloze, kteří v Martínkovicích a blízkém Božanově bydleli. Jednotka se přesunula do budovy celního úřadu v Božanově, vesnici zhruba 4 km jižně od Martínkovic. V reakci na příchod československých vojenských složek odešlo mnoho Němců za hranice, kde následně zakládali ozbrojené skupiny, Sudetské legie, které pak napadali obránce hranic.²³

Po přijetí Mnichovské dohody se však bylo pohraniční družstvo nuceno stáhnout zpět do Martínkovic, odkud 10. října 1938 definitivně odchází na druhou stranu Broumovských stěn, kde zaujalo pozice k obraně nových státních hranic. Společně s nimi odchází z Martínkovic také většina českého obyvatelstva.²⁴

2.3.3. Dominance textilního průmyslu

Na přelomu 19. a 20. století bychom jen stěží hledali na Broumovsku vesnici, která by nebyla alespoň minimálně ovlivněna textilním průmyslem. Jako ukázka moci tohoto odvětví na místní kraj nám poslouží statistika z konce Prusko-rakouských válek, kdy se v tak malém regionu, jako je broumovská kotlina soustředilo přes 1000 tkalců. Bylo tedy nevyhnutelné, že se právě výroba textilu stala hlavním faktorem, který vedl urbanizaci místního venkova a přinesl do tohoto kraje velké bohatství. Centrem tkalcovství se logicky stal Broumov, ale společně s tím se také rozvíjí výroba v Martínkovicích a Heřmánkovicích.²⁵

Hlavní komoditou, která se v místním kraji začala zpracovávat byla nejprve vlna, jež však na konci 19. století nahradil ve velké míře len. Několik let se většina továren na Broumovsku orientuje na zpracovávání tohoto materiálu, ale stejně jako předchozí vlna, byl i len nakonec nahrazen na počátku 20. století bavlnou. Tradice zpracování této suroviny se v místní textilní továrně Veba udržuje dodnes.²⁶ Těmi, kteří dokázali na zpracování bavlny, výrobě plátna a prodeji látky nejvíce zbohatnout byli tři továrníci, kteří se usadili v této

²² SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 13.

²³ Tamtéž s. 14.

²⁴ Tamtéž s. 15.

²⁵ CHODĚJOVSKÁ, EVA. *Historické krajiny Čech*. Praha 2015, s. 287.

²⁶ Tamtéž s. 289.

pohraniční oblasti. Prvním z nich byl Josef Walzel, který se usadil v Meziměstí, jež leží severovýchodně od Broumova na hlavní cestě na Valbřich, a vybudoval zde několik firem zaměřujících se na textilní průmysl. Druhým, i když menším podnikatelem, byl František Heinzl, který vlastnil továrny v okolí Vižňova. Posledním z velké trojice byl majitel závodu v Broumově Benedikt Schroll.²⁷

Martínkovickou textilní tradici zakládá náchodský továrník Moritz Schur, který v roce 1857 odkoupil starou přádelnu, od původního majitel Antona Kubeho.²⁸ Díky několika podnikům, které již na Broumovsku továrník Schur vlastnil měl dostatek kapitálu, aby nechal odkoupenou přádelnu strhnout a vystavěl na jejím místě novou tkalcovnu.²⁹ Nově postavená budova však musela být třikrát rozšiřována, kvůli prostoru pro nové moderní stroje, které do nového závodu zakoupil, dále z důvodu skladování sukna, nutnosti kancelářských prostor, absenci šlichtovny a později dostavené sukárny. Velké investice se však továrníkovy začaly vracet díky enormnímu zájmu o martínkovické zboží, což ho přimělo k dalšímu rozšiřování závodu. Byla teda následně dostavěna velká hala pro umístění zhruba stovky tkalcovských stavů.³⁰ Další velké investice do budování přicházely v letech 1907 a 1908 při rozšiřování centrální budovy o dodatečné kancelářské prostory.³¹

Díky velkému zájmu o vyráběné zboží, které směřovalo ve velkém množství také na export, vyvstal nový problém, kterým byl nedostatečný počet kvalifikovaných pracovníků. Tuto práci zajišťovali agitátoři, kteří měli za úkol přivádět do Martínkovic nové dělníky. Co se týče německých tkalců, ti pocházeli nejčastěji z Jizerských nebo Orlických hor. Směřovali sem však také čeští pracovníci, kteří přišli od Červeného Kostelce.³² Byli to tkalci, kteří dříve pracovali na domácích stavech a toto byl způsob, jak v té době bylo možné migrovat za prací.³³

Vesnice však nebyla na velký příliv obyvatel připravená, což přimělo M. Schura k výstavbě továrních domů, které se zachovali v zrekonstruované formě dodnes. Jednalo se o jeden bytový dům, jehož kapacita byla 16 rodin. Vzhledem k tomu, že v období své největší prosperity měl místní textilní závod přes 800 zaměstnanců, pro představu dnešní počet obyvatel celé obce je 511 obyvatel, bylo nutné vystavět další ubytovací prostory. Následně tedy byly

²⁷ CHODĚJOVSKÁ, EVA. *Historické krajiny Čech*. Praha 2015, s. 288.

²⁸ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 101.

²⁹ Tamtéž s. 101.

³⁰ Tamtéž s. 102.

³¹ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 8.

³² JIRKA, František a kol.: *Z historie Martínkovic*. Praha 2005, s. 14.

³³ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 9.

vybudovány další dva bytové domy, každý pro 24 rodin a ve 20. letech 20. století byl dostavěn poslední, čtvrtý dům. Tím však velká sláva místní továrny pomalu končila, neboť se blížila těžká 30. léta a Velká hospodářská krize.³⁴

Martínkovická tkalcovna několikrát změnila jak vlastní jméno, tak zaměření. Od založení v roce 1875 zhruba do roku 1930 se místní závod jmenoval Mechanische Weberei Moritz Schur, neboli Mechanizovaná tkalcovna Moritze Schur a zaměřoval se na zpracování vlny a lnu. Později se mění kromě názvu, neboť od této doby nesl podnik název Samt-und Seidenweberei Schur, Tkalcovna sametu a hedvábí a. s., i zaměření, neboť už podle nového názvu je možné odvodit, že se nově specializoval na bavlněné a hedvábné výrobky. Tento název se používal mezi lety 1931-1938. Následně se název mění až s prodejem novému majiteli v první polovině 30. let a do konce války se používal název Josef Schmidt Mechanische Weberei Marzdorf.³⁵

Třicátá léta přinášejí velký úpadek místní textilní produkce a s tím i životní úroveň v obci. Vzhledem k exportnímu zaměření továrny bylo nevyhnutelné, že Velká hospodářská krize, která postupem let dorazila i do Martínkovic, drasticky změnila chod zdejšího závodu. První náznaky problému přinesl už začátek roku 1930, kdy začínalo hrozit první propouštění dělníků. Jako obranu proti nastupující krizi začal továrník Schur vyplácet podporu pro dělníky. Svobodný pracovník dostával týdně 40Kč, ženatí dělníci měli nárok na 50Kč a ženy žádnou podporu nedostávaly. Velké vlně propouštění se však nedalo zabránit, a tak na počátku roku 1931 dostali výpověď nekvalifikovaní pracovníci. Následující rok byla situace ještě horší, ale největší úpadek postihl továrnu v roce 1933, kdy bylo propuštěno 75 % zaměstnanců. Z takto razantního úpadku už se zdejší textilní závod nevzpamatoval.

Zakladatel martínkovické tkalcovny se však tohoto úpadku již nedožil, neboť umřel v roce 1929 ve Vídni a celou krizí firmu provedl jeho syn Josef Schur. Jelikož si byl nový majitel vědom zhoršující se situace ve střední Evropě v souvislosti s jeho židovským původem, rozhodl se martínkovickou továrnu prodat tehdejšímu řediteli Ing. Schmidtovi, který ji vlastnil až do konfiskace německého majetku po válce. Ještě je potřeba říci, že v průběhu druhé světové války továrna i nadále fungovala a vyráběla především pro potřeby německého válečného průmyslu, a na konci války také pro Rudou armádu.³⁶

³⁴ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 103.

³⁵ Tamtéž s. 104.

³⁶ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 9.

2.3.4. Ostatní podniky v obci

Je samozřejmé, že textilní průmysl netvořil jedinou ekonomickou sílu obce. Vzhledem k velkému počtu obyvatel během meziválečného období měli Martínkovice spoustu dalších podniků. Pro lepší představení toho, jak rozvinutá obec Martínkovice byly během tohoto období, můžeme uvést několik služeb, která zde byly pro tehdejší obyvatele k dispozici. Například měla vesnice 5 pekáren, 2 řeznictví, 7 hostinců, 3 mlýny, 6 krejčovství, 6 obchodů se smíšeným zbožím a mnoho dalších. Vedle toho zde také byla lékařská ordinace, což se od té doby už nikdy neopakovalo.³⁷ Bylo zde i rozvinuté zemědělství, v některých letech i strojní průmysl nebo továrna na těstoviny.³⁸ Většina těchto podniků, zemědělských usedlostí, řemeslných dílen a pozemků k nim náležících byla po druhé světové válce předána Národním správcům v procesu dosídlování, k čemuž se dostaneme v kapitole č. 3.³⁹

Abychom pochopili, jak obrovský vliv měl na vývoj Broumovska textilní průmysl, musíme si uvést příklad se zavedením železnice do tohoto kraje v druhé polovině 19. století. Během procesu stavby železniční tratě z českých zemí do Kladska se uvažovalo o několika možnostech kudy tuto dráhu vést. Pruská strana se rozhodla bojkotovat stavbu v případě, že nepovede většinou jejich územím, díky čemuž by do zdejších oblastí plynuly peníze.⁴⁰ Textilní podnikatelé z Broumovska a Náchodska si nakonec vymohli díky svému velkému vlivu jak v politice, tak i v místní správě, aby dráha vedla přes Opočno a Náchod, odkud se větvila dále přes Broumovsko do Kladska, z čehož plynuly pro daný region velké zisky.⁴¹

³⁷ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 93.

³⁸ Tamtéž s. 95.

³⁹ Tamtéž s. 98.

⁴⁰ HAAS, Václav. *130 let železnice v Meziměstí a okolí*. Praha 2005, s. 11.

⁴¹ Tamtéž s. 13.

3) Změny po roce 1945

3.1 Konec nacistické správy a osvobození vesnice

Rok 1945 zastihl Martínkovice v rozpolceném stavu. Většina obyvatelstva již nechtěla být pod nacistickou správou, ale zároveň se bála proti ní nějak zakročit. V čele obce stálo už od roku 1938 NSDAP podporované několika jejími podorganizacemi, které kontrolovaly většinu veřejného života. Vojsky zde operovaly jednotky Wehrmachtu a SS, které dohlížely na správu hranice. Co se týče nevojenských skupin, bylo jich tu hned několik. Mladí chlapci byli organizováni v Hitlerjugend, zatímco pro dívky zde fungoval Bund deutscher Mädel, česky Svaz německých dívek. Kulturní život byl taktéž kontrolován pronacistickými skupinami. Například jako náhrada za zakázané odbory zde pro místní dělníky fungovala Deutsche Arbeitsfront, měla zastupovat zájmy a pracovní podmínky dělníků v textilním průmyslu, který v tehdejších Martínkovicích vyráběl pro německé vojenské účely, ale jeho činnost se spíše zaměřovala na propagandu. Výchovu žen zde zabezpečovala Nationalsozialistische Fraueuschatf, která organizovala přednášky o správném chování německých žen, aby byly dobrými manželkami. Tento spolek především prosazoval přesvědčení, že žena by měla pouze pečovat o rodinu, rodit potomky a pečovat o manžela. Taktéž zde byl zrušen Sokol, kterého nahradila Nacionálně socialistická gymnastická obec, což byla organizace spojující všechny sportovní kluby.⁴²

S blížícím se koncem války začínali němečtí obyvatelé Martínkovic připravovat obranu vesnice. Největší iniciativu projevovala organizace Volkssturm, která budovala zásepy a rozmisťovala protitankové zátarasy. Na práce dohlížel osobně předseda místní buňky NSDAP a ředitel obecní školy mezi lety 1941-1945 Rudolf Reimann. Samotné obsazení hranic měli zajišťovat právě jednotky Volkssturmu a menší oddíl SS, který zde operoval od začátku války. Ochota místní domobrany bojovat v prohrané válce však nebyla příliš velká a jediné, co se jim bránilo se vzdát byla právě přítomnost elitních jednotek SS.⁴³

Čím blíže byla Rudá armáda, tím více německých vojáků ustupovalo právě přes Broumovsko zpět do Německa. Jejich cesta vedla přes Broumov do Meziměstí a odtud je vlaky vozili dále na západ. Nízké morálky ustupujících jednotek si všimli jak ruští partyzáni, kteří v okolních lesích operovali, ale také místní odbojáři, především z řad Německé sociálně

⁴² SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 16.

⁴³ Tamtéž s. 17.

demokratické strany. Nejvýraznější postavou zdejšího protinacistického odboje byl bývalí zastupitel předválečných Martínkovic, německý sociální demokrat a politický vězeň Franz Walzel. Před válkou zastával pozici předsedy místní DSAP a ani po převzetí moci SdP se nepřestal vymezovat proti nacismu. Za tento odboj byl následně uvězněn v Dachau, odkud ho však v roce 1943 propustili. Byl to iniciátor největší odbojové akce v Martínkovicích, které se odehrála v posledních dnech války.⁴⁴

Zde přikládám popis toho, jak průběh této akce nahlásil československým úřadům: *“Dne 5. května jsem opustil rodinu a odešel jsem k ruským partyzánům. Zbraně jsme získali od ustrašených členů Volkssturmu. Hlouček Čechů u Slavného žádal mě o zbraně. Nařídil jsem veliteli Volkssturmu, Friedrichovi, aby naložil na vůz zbraně a odvezl je k lesu na stanovené místo. Příchodem důstojníků SS odvaha Němců zase stoupla. Pronásledovali mě a byl jsem nucen skrývat se v lese a ve skalách. Po podepsání kapitulace převzal jsem s několika spolehlivými sociálními demokraty vedení obce. Shromáždili jsem téměř sedmdesátčlenný sbor sociálních demokratů, muži ve věku 45-60 let, vyzbrojili jsem je a odebírali několik dní procházejícímu poraženému německému vojsku zbraně. Bez boje jsme odzbrojili spolu s ruskými partyzány 6-7 tisíc vojáků. Ukořistěné zbraně všeho druhu odvezli jsme na pěti velkých vozech do Broumova do skladiště Československé posádky“.*⁴⁵

Poslední německé jednotky se z Martínkovic stáhly 6. května, takže vojenské osvobození obce nebylo nutné. Dne 9. května 1945, projelo obcí několik aut s ruskými vojáky. Když však viděli, že v obci vlaje československá vlajka, vyvěšená německým sociálním demokratem Karlem Walzlem, bratrem výše zmíněného Franze Walzela, odjeli pryč a přenechali správu na německém obyvatelstvu.⁴⁶ V tento den přicházejí do Broumova první jednotky Rudé armády. V této době je již Broumov pod kontrolou Revolučního výboru, který také město Rudé armádě předá. Celá situace proběhla v klidu, neboť většina německých jednotek se z Broumovska stáhla 7. května. Během několika dní zde byl vytvořen Místní národní výbor, který přebíral správu nad městem. Stejně tak začaly výbory vznikat i v okolních vesnicích.⁴⁷

⁴⁴ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 16.

⁴⁵ Tamtéž s. 17.

⁴⁶ Tamtéž s. 18.

⁴⁷ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 173.

3.2 Obnova německého sociálně demokratického vedení a vznik MSK

Po odchodu německých jednotek a nacistické správy se do čela dostávají opět členové Německé sociálně demokratické strany. Dříve fungující němečtí agráři, nebo němečtí lidovci se po válce již neobnovili.

První národní výbor byl v Martínkovicích vytvořen 10. května 1945. Předsedou byl zvolen Franz Walzel a jeho místopředsedou se stal Franz Koblischke, taktéž sociální demokrat a předválečný zastupitel obce.⁴⁸ Těsně před odstoupením pohraničí Německu, byl zvolen do funkce starosty obce, ale po nástupu SdP a NSDAP byl nahrazen henleinovcem Franzem Lorenzem, který pak obec řídil během války. Společně s nimi tvořili první národní výbor ještě 4 příslušníci bývalé sociální demokracie, Karel Walzel, Rudolf Scholz, Franz Tögl a Richard Knittel. Své zastoupení měli v prvním výboru také Češi, neboť se členy stali Karel Adamec a Jaroslav Lindman. Oba zde zůstali po odsunu českého obyvatelstva při podstoupení hranic. Náplní práce tohoto výboru bylo zadržování a předávání hlavních nacistických představitelů obce československým úřadům, které v této době sídlily v nedalekém Broumově, hlídkování a udržování pořádku v obci, odebírání radiových přijímačů všem Němcům a improvizovaná obecní správa.⁴⁹ Německá správa nad obcí však končila společně s příchodem prvních československých úředníků.

Prvním českým obyvatelem, který se po válce do Martínkovic přistěhoval, byl nový obecní tajemník Karel Mudrych. Této pozice se ujal 15. května a začal přebírat správu nad vesnicí. S příchodem první československých správců končilo působení prozatímního národního výboru, který byl veden většinou německými sociálními demokraty, a jeho činnost a pravomoci začala přebírat Místní správní komise jmenovaná Okresním národním výborem v Broumově. Hlavními činnostmi tohoto nově jmenovaného orgánu mělo být převzetí správy obce, příprav odsunu a kontrola procesu dosídlování. Při vzniku těchto komis platilo jednoduché národnostní pravidlo. Jejimi členy mohou být pouze lidé české nebo slovenské národnosti, což němečtí členové prozatímního národního výboru respektovali. I přes to však nadále spolupracovali s Místní správní komisí, neboť znali velmi dobře poměry ve vesnici. Jejich aktivní spolupráce nepopíratelně pomohla k rychlému obnovení fungování obce.⁵⁰

⁴⁸ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 178.

⁴⁹ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 18.

⁵⁰ Tamtéž s. 19.

Po 10. květnu 1945 se začali do Martínkovic přestěhovávat první občané, kteří měli za úkol přebírat nejdůležitější pozice, jako například učitelé, četníci, poštovní úředníci a další. Místní správní komise byla jmenována 26. června 1945, kdy se jejím předsedou stal pan Bělohlávek, což byl člen finanční stráže v nedalekých Otovicích. Ten však tuto pozici zastával pouze krátce a následně byl do čela Místní správní komise zvolen Jaroslav Ruffer, který zde již měsíc pracoval jako učitel na základní škole. Stejně jako v ostatních pohraničních vesnicích, měla i zde správní komise mnoho práce. Mezi hlavní náplň práce patřilo vyřizování žádostí o zemědělské usedlosti, živnosti a domy, vytváření soupisů majetku německých občanů, jejichž odsun v této době začínal a v neposlední řadě také tvorba obecní samosprávy. Vedlejší činností bylo také zakládání spolků a organizací, které zde před válkou působili a nyní měli tvořit kulturní vyžití obce.⁵¹

Vedle vzniku správní komise se také do Martínkovic vrací bezpečnostní složky. Ihned po válce přebrala dohled nad Broumovem a okolními vesnicemi broumovská stanice SBN, která zde vznikla spolu s Revolučním výborem. Spravovala mimo jiné i Martínkovice, Otovice a Božanov.⁵² To bylo však pouze dočasné řešení, neboť na počátku července přistoupila státní správa k obnově fungování četnických stanic. Jejich rozložení zůstalo stejné jako před Mnichovskou dohodou. Správu nad Martínkovicemi přebrala 2. června nově ustanovená stanice SNB, do jejíž pravomocí spadaly také okolní vesnice Božanov a Otovice.⁵³ Kvůli velkému počtu Němců, které bylo potřeba prověřit, došlo k posílení zdejší jednotky národní bezpečnosti československou vojenskou posádkou, jež se usadila v prostorách školy. Bezpečnostní složky zde zatklly 36 obyvatel německé národnosti, kteří byli později obviněni z nepřátelské činnosti vůči státu. Jednalo se především o bývalé členy SdP, Volksturm a místní buňky NSDAP. V pozdějších měsících pak bylo zatčeno ještě 6 národních správců kvůli nepoctivosti a špatnému nakládání se svěřeným majetkem, ale o tom se budeme bavit až v podkapitole Předávání majetku.⁵⁴

Kromě četnických stanic se začalo také brzy po válce obnovovat vyučování ve škole. Počet dětí byl úměrný národnostnímu stavu obce ihned po válce. Čeští obyvatelé přicházeli pomalu, díky čemuž se do nového školního roku přihlásilo 10 českých dětí a 34 německých dětí z antifašistických rodin. Tyto děti zde ovšem dlouho nezůstaly, neboť se většina

⁵¹ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 19.

⁵² Tamtéž s. 20.

⁵³ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 174.

⁵⁴ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 19.

německých rodin rozhodla pro odchod. Školní rok 1946/1947 byla škola již ryze česká, neboť nastoupilo 60 českých dětí a již žádné německé.⁵⁵

Poslední významnou institucí, která byla obnovena už 1. června 1945 se stala pobočka České pošty.⁵⁶ Prvním pracovníkem místní pobočky se stal Josef Krtička, který do Martínkovic přišel v první části dosídlování. Pošta byla umístěna v budově čp. 50, kde dříve sídlila německá pošta. Později, konkrétně během května 1946, se pošta znovu přesunula, tentokrát do domu čp. 277 a jejím novým národním správcem se stalo Ředitelství pošt v Pardubicích.⁵⁷

Společně s těmito zásadními orgány pro národní správu se změnil i kněz v kostele sv. Jiří a sv. Martina. Od 22. července 1945 začínají být všechny bohoslužby v obci vedeny už pouze v českém jazyce.⁵⁸

3.3 Odsun německých obyvatel

O odsunu německého obyvatelstva ze všech zemí Evropy, a jeho přesunu do Německa rozhodla Postupimská konference. Samotný proces tohoto odsunu si měla každá zem zajistit podle sebe. V Československu proběhly dvě fáze odsunu. První část, divoký odsun, proběhla mezi květnem a zářím 1945. Vysídlování v této době probíhalo násilně, bylo neorganizované státem, ale regionální nebo místní správou. Došlo i k mnoha excesům, z nichž za nejhorší můžeme označit Brněnský pochod smrti a Ústecký masakr. Druhá část, organizovaný odsun, započala 1. ledna 1946 a probíhala pod vedením státních složek jako SNB, nebo armády. Hlavní část odsunu byla ukončena v listopadu 1946. Do této doby bylo z Československa vysídleno na 3 000 000 Němců. Jejich majetek byl konfiskován a následně předán národním správcům.⁵⁹

V Martínkovicích začínají přípravy na odsun ihned po vzniku Místní správní komise. Již během května 1945 byl vytvořen soupis všech obyvatel hlásících se k německé národnosti. Bylo rozhodnuto, že všichni Němci budou rozděleni do dvou skupin. Jedni budou označeni červenými páskami na rukávech. Byli to komunisté, němečtí sociální demokraté a němečtí partyzáni. Celkem jich bylo v Martínkovicích 182. Tato skupina měla řadu výhod. Nejdůležitější bylo lepší zásobování potravinami, neboť měli stejné přiděly jako Češi. Společně

⁵⁵ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 175.

⁵⁶ Tamtéž s. 176.

⁵⁷ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 25.

⁵⁸ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 176.

⁵⁹ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha 1991, s. 164.

s tím měli také nárok na dávku tabáku. Druhá skupina se označovala bílou páskou a patřili do ní všichni ostatní Němci, kteří se nijak nepodíleli na boji proti nacismu. Tento způsob rozdělení zavedl evakuační referát při Okresní správní komisi v Broumově, který zastřešoval proces odsunu z tohoto kraje.⁶⁰ Bezpečnost zajišťovali místní vojenské úřady.⁶¹

Němci, kteří byli vybráni k odsunu, se přesunuli do sběrného tábora v Meziměstí, města severozápadně od Broumova na hranicích s tehdejším Německem.⁶² Meziměstí bylo zvoleno díky tomu, že se zde nacházel železniční uzel, a také se odtud vypravovalo nejvíce vlaků směrem do Německa. Stejně tak využívali Meziměstí vojáci Wehrmachtu při ústupu před Rudou armádou na konci druhé světové války.⁶³ Při odchodu byla určena přesná váha zavazadel, kterou si mohli Němci vzít. Pohybovala se mezi 25-60 kg na osobu. Jakmile byli odvezeni do sběrného tábora, jejich domy byly uzamčeny a zapečetěny. V tomto stavu je následně dostal nový národní správce.⁶⁴

Během května 1945 však došlo ke změně zastřešujícího úřadu, neboť byla Okresní správní komise v Broumově zrušena a nahrazena nově vytvořeným Okresním národním výborem. Společně s tím došlo k přehodnocení dělení německého obyvatelstva. Od této doby už byli za antifašisty označeni pouze ti Němci, kteří byli během války perzekuováni nacistickým režimem, nebo se aktivně účastnili osvobozovacích bojů. Ti už dále nemuseli nosit pásky a společně s tím také získali stejný právní statut jako měli Češi.⁶⁵

Klasické transporty

1. Transport – 25. ledna 1946 – 9 osob
2. Transport – 21. února 1946 – 23 osob
3. Transport – 21. března 1946 – 9 osob
4. Transport – 6. dubna 1946 – 102 osob
5. Transport – 21. dubna 1946 – 18 osob
6. Transport – 30. dubna 1946 – 3 osoby
7. Transport – 16. května 1946 – 29 osob
8. Transport – 18. černa 1946 – 56 osob
9. Transport – 29. června 1946 – 62 osob

⁶⁰ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 21.

⁶¹ SOKA NA, f. OSK Broumov, inv. č. 532, kart. 459.

⁶² SOKA NA, MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 21.

⁶³ HAAS, Václav. *130 let železnice v Meziměstí a okolí*. Praha 2005, s. 27.

⁶⁴ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 22.

⁶⁵ Tamtéž s. 23.

10. Transport – 9. července 1946 – 198 osob
11. Transport – 15. července 1946 – 15 osob
12. Transport – 24. července 1946 – 12 osob
13. Transport – 6. srpna 1946 – 160 osob
14. Transport – 16. srpna 1946 – 30 osob
15. Transport – 25. srpna 1946 – 31 osob
16. Transport – 3. září 1946 – 4 osoby
17. Transport – 9. září 1946 – 20 osob
18. Transport – 13. září 1946 – 35 osob
19. Transport – 16. října 1946 – 42 osob

Speciální transporty

1. Transport 12.-17. března 1946 – 10 osob – komunisté
2. Transport – 29. července 1946 – 28 osob – antifašisté
3. Transport – 22. září 1946 – 62 osob – antifašisté
4. Transport – 7. října 1946 – 1 osoba – kněz
5. Transport – 17. října 1946 – 6 osob – sociální demokraté

V prvních třech transportech byli odvezeni největší nacisté, kteří nebyli na našem území souzeni. Následně byli odsunuti obyčejní němečtí obyvatelé, kteří se nijak nepodíleli na protinacistické činnosti. Těch byla v Martínkovicích valná většina a v součtu jich československé úřady odsunuly 817. Jejich zaměstnání byla různorodá a nacházeli se mezi nimi i specializovaní dělníci textilní továrny, což jak se ukáže později bude velká ztráta a díky tomu bude vytvořena nová skupina Němců, kteří nebudou podléhat odsunu. Nepravidelně byly mezi transporty „obyčejných“ německých obyvatel vkládány i vlaky odvázející antifašisty. Jednalo se o dva transporty perzekuovaných obyvatel s rodinami, jeden pro členy komunistické strany, jeden pro zástupce Německé sociálně demokratické strany a jedním z posledních byl transport označený v pramenech jako „klášterní“, kdy z pohraničí odjel páter Chmelarz Emil Angelus, martínkovický kněz. Jeho transport nesměřoval do klasických sběrných táborů v Německu, ale cestoval sám do bližší nespecifikovaného kláštera v Německu.⁶⁶

Ohledně majetku, který zde Němci museli zanechat platila jednoduchá směrnice. Pokud daný člověk nebyl označen za antifašistu mohl si s sebou vzít pouze omezené množství majetku mezi 25-60 kg. Musel zde zanechat šperky, nábytek, umělecká díla, hudební nástroje a

⁶⁶ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Seznam odsunutých – Martínkovice, inv. č. 532, kart. 453.

samozřejmě nemovitý majetek. Antifašisté měli jisté výhody, neboť neměli omezenou hmotnost věcí, které si s sebou mohli odnést. Na způsob nakládání s konfiskovanými věcmi se zaměří následující kapitola.⁶⁷

Po uskutečnění několika prvních transportů se objevil problém, který donutil členy ONV v Broumově, které odsun zastřešovalo, aby vytvořily novou skupinu obyvatel, která nebude podléhat odsunu. Kvůli velkému úbytku pracovních sil začaly některé podniky v obci trpět nedostatkem specializovaných pracovníků, což poškozovalo jejich výrobu. Došlo tedy k vytvoření skupiny „Němci – specialisté“, kteří zde mohli zůstat do té doby, dokud nebude na jejich místo nalezena adekvátní česká náhrada.⁶⁸

Odsun německé populace zmenšil celkový počet obyvatel Martínkovic téměř o 40 %, neboť na začátku odsunu, k prvnímu dubnu 1946, zde žilo 1373 občanů, zatímco na konci tohoto procesu, v listopadu 1946, měla obec pouze 812 obyvatel. Samozřejmě čeští dosídlenci přicházeli i po listopadu 1946, ale již ne v takovém počtu, aby doplnili všechny odsunem ztracené obyvatele. Nejvíce nových obyvatel přišlo do Martínkovic z okolí Nového města nad Metují, Dobrušky a Náchoda. Menší část se také přistěhovala z okolních vesnic a Broumova.⁶⁹

	Češi	Němci	Celkem
01.IV.46	487	886	1373
28.II.46	503	883	1386
27.V.46	574	625	1199
24.VI.46	576	579	1155
22.VII.46	568	392	960
19.VIII.46	583	269	852
16.IX.46	630	530	860
14.X.46	672	159	831
11.XI.46	674	138	812

Obr. 1 – Soupis obyvatel Martínkovic během hlavní části odsunu

⁶⁷ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 22.

⁶⁸ Tamtéž s. 21.

⁶⁹ Tamtéž s. 23.

3.4 Nakládání s konfiskovaným majetkem

Za počátek ukončení německé historie Martínkovic můžeme považovat vyvěšení vyhlášky 23. srpna 1945, která zabavovala zemědělské usedlosti všem obyvatelům, kteří se při posledním sčítání lidu hlásili k německé národnosti. Průmyslové podniky byly zabaveny ihned po příchodu československých jednotek do obce. Následně byly do zdejších firem dosazeni čeští národní správci, kteří je měli dočasně vézt. Nemovitý majetek byl ihned po konfiskaci zapečetěn a čekal na nového majitele.⁷⁰

Proces konfiskace movitého majetku probíhal následovně. Samotný soupis majetku německých obyvatel dělali členové Místní správní komise společně s přejímajícím národním správcem. Vždy byl také přítomen člen STB, který zajišťoval bezpečný průběh. S německým movitým majetkem se nakládalo různě. Například knihy nebo hudební nástroje byly zajištěny a uloženy do skladu Místní správní komise. Cennosti, šperky, peníze, drahé kovy, stříbrné přibory a další ozdobné předměty z cenných kovů byly předány do úschovy peněžním ústavům v Broumově. Umělecké a historicky významné předměty přebíral konzervátor Památkového ústavu v Broumově, kde byly konfiskáty následně skladovány. Všechn takto zabavený majetek byl veden v účetnictví, které museli správci dokládat každé čtvrtletí. První část tohoto procesu prováděla Místní správní komise, ale následně bylo vybírání národních správců a předávání majetku převedeno do pravomoci Osídlovacího úřadu v Broumově, který spadal pod ONV Broumov.⁷¹

Hlavními kritérii při snaze získat v poválečném pohraničí nějaké majetky bylo prokázání odborné a praktické znalosti podle typu živnosti, o kterou zájemce žádal. Pokud daný člověk žádal o zemědělskou usedlost, musel doložit dřívější zkušenosti s prací v zemědělství. Kromě toho se také prověřovala bezúhonnost a státní spolehlivost dosídlence. Pro ověření doložených informací musela místní stanice SNB komunikovat se stanicí v obvodu odkud daný člověk pocházel. Bohužel byl tento systém velmi zdoluhavý a trpělo kvůli němu tempo obnovy vesnice. Díky tomu se v průběhu procesu od tohoto ověřovacího systému upustilo.⁷²

Jako příklad můžeme uvést konkrétní proces udělení správy nad martínkovickou usedlostí čp. 81. Nejprve musel být vyplněn dotazník MSK v Martínkovic, kde zájemce uvedl základní informace jako jméno, místo a datum narození, bydliště a základní informace o členech rodiny. K dotazníku byl přiložen dopis se stručným životopisem, důkazem o

⁷⁰ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 22.

⁷¹ Tamtéž s. 20.

⁷² SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV, inv. č. 127, kart. 10.

zkušenostech v daném oboru, zde se jednalo o zemědělství, a odůvodněním toho, proč daný člověk žádá o tuto usedlost. V tomto případě došlo k ověření v stanici SNB odkud zájemce pocházel. Následně byla žádost předána Osídlovacímu úřadu v Broumově, který žádost vyhodnotil a rozhodl o udělení nebo neudělení majetku. Toto byl nejčastější postup předávání nemovitostí do rukou nových národních správců.⁷³

V první části předávání majetku národním správcům, která probíhala do 16. ledna 1946, se podařilo předat 60 z 91 celkových zemědělských usedlostí, přičemž zbývajících 31 bylo většinou malých s pozemky do 3 ha, bylo zde však i několik středních usedlostí a dvě největší. Jednalo se o čp. 32, ke kterému patřily pozemky s celkovou výměrou 26 ha, a čp. 187 s 27 ha orné půdy. Národním správcům bylo také předáno 1 řeznictví, 2 hostince, 1 pekařství, 2 obchody s koloniálem, 2 mlýny, 2 kovářství, 1 pila, 1 truhlárna, 1 kolářství, 1 továrna na výrobu těstovin a nejdůležitější podnik v obci, 1 továrna na výrobu bavlněného textilu.⁷⁴ Ve vesnici zůstalo také několik neobydlených domů, o které nebyl zájem. Celkem zde bylo 17 neobydlených domů, i když schopných k obývání. Dále byly také tři doby rezervovány pro pozdější potřeby obce. Konkrétně se jednalo o čp. 236, který měl být později přidělen lékaři, čp. 243, jež byl určen porodní asistentce a čp. 265, který byl zabrán pro budoucí stavbu kulturního domu, která však proběhla až v průběhu 80. let.⁷⁵

Během procesu dosídlování a předávání majetku se také vyskytovaly dva negativní fenomény. Prvním bylo tak zvané „zlatokopectví“, kdy daný národní správce získal usedlost, ale následně na ní nepracoval, pouze ji vykradl a odešel z obce. Druhým jevem bylo přecenění sil, kdy po předání majetku nestačil národní správce s rodinou zabezpečit chod svěřené zemědělské usedlosti kvůli malé pracovní síle a jeho nové zemědělství kvůli tomu strádalo.⁷⁶

Je také zajímavé, že se změnou obyvatelstva se změnil i poměr typu zaměstnání v obci. Před válkou pracovala většina obce v průmyslu a zemědělství bylo až na druhém místě. Po příchodu nových obyvatel a předání podniků a usedlostí národním správcům se situace otočila. Zemědělství se stalo největším zaměstnavatelem a průmysl v obci začal pomalu upadat.⁷⁷

⁷³ SOKA NA, f. ONV Broumov, Národní správa obce: Martínkovice (1945-1946), inv. č. 407, kart. 129

⁷⁴ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 21.

⁷⁵ SOKA NA, f. ONV Broumov, Národní správa obce: Martínkovice (1945-1946), inv. č. 407, kart. 129.

⁷⁶ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 20.

⁷⁷ Tamtéž s. 23.

4) Vývoj politického a veřejného života v poválečných letech

4.1 Československá správa obce

Politická situace v Martínkovicích se velmi podobá té, která v té době byla v celé republice. Pozici nejsilnější strany pro sebe uzmula KSČ, která byla v Martínkovicích založena 8. srpna 1945. Vzhledem ke složení obce, neboť největší procentuální podíl obyvatel tvořili rolníci a dělníci, je zřejmé, že to byla právě komunistická strana, která měla po válce nejvíce podporovatelů.⁷⁸

Druhou pozici v systému Národní fronty obsadila v Martínkovicích sociálně demokratická strana, která zde byla založena až 26. ledna 1946. Mezi její členy, i přes to, že jich měla při volbách 1946 velmi málo, patřili především obchodníci, úředníci textilní továrny a řemeslníci.⁷⁹

Poslední stranou, která se po válce na zdejším politickém spektru objevila byla Lidová strana Československa. Zaměřovala se především na katolickou část obce. Tato sociální skupina se však odchodem Němců, kteří za první republiky velmi často volili německou variantu této strany, rapidně zmenšila. Kvůli tomu měla tato organizace pouze 11 členů při volbách do Národního výboru. Tím ovšem končí stranická rozmanitost, neboť Československá strana národně socialistická zde už po válce založena nebyla.⁸⁰

K založení Místní správní komise došlo 26. června 1945 a jejími členy se nestáli lidé podle politické přesvědčení, ale byli vybíráni na základě množství práce, kterou v poslední době pro obnovu obce udělali. První komise se skládala z členů zdejší KSČ a několika nestraníků. Tento orgán však fungoval necelý rok a 12. dubna 1946 byl nahrazen Národním výborem, který přebíral všechny jeho činnosti. První Národní výbor byl složen ze třech členů KSČ, třech sociálních demokratů a dvou zástupců lidové strany.⁸¹

Toto složení platilo pouze do vzniku rozšířeného Národního výboru, vytvořeného 8. května 1946, kdy se poměr členů změnil výrazně ku prospěchu komunistů. V tomto novém složení však stále neměli většinu, neboť disponovali 6 zástupci. Sociální demokraté zde měli 3 své

⁷⁸ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 25.

⁷⁹ Tamtéž s. 26.

⁸⁰ Tamtéž s. 25.

⁸¹ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1946-1947), inv. č. 91, kart. 5.

členy a lidovci ještě o jednoho méně. Společně s nimi zde zasedal také jeden bezpartijní, který měl nahrazovat chybějící Československou stranu národně socialistickou. Tento druhý Národní výbor byl však opět pouze dočasným řešením, které platilo do 7. července 1946, kdy se vedení obce ujal nový Národní výbor vázaný na celostátní volby do Národního shromáždění.⁸² Tyto první poválečné volby, proběhly 26. května 1946. V Martínkovicích přišlo vyjádřit svůj názor na současnou československou politiku celkem 286 občanů. Nejvíce hlasů utrhla Komunistická strana Československa, která zde vyhrála se ziskem 182 hlasů. Na druhém místě ji následovala Sociálně demokratická strana se svými 52 hlasy. Trojici nejvolenějších uskupení uzavírala Lidové strana, pro kterou hlasovalo 37 voličů. Nejméně hlasů získala ve vesnici Československá strana Národně socialistická se ziskem 14 hlasů. Nesouhlas se systémem Národní fronty, který nedovoloval kandidovat stranám pravicového smýšlení, projevil pouze jeden martínkovický občan vhozením bílého lístku.⁸³

Nový výbor měl mít 23 členů dělených v poměru 15 pro KSČ, 4 pro ČSSD, 3 pro ČSL a jeden člen připadl zatím stále v obci neexistující ČSNS. Tento mandát byl kvůli absenci strany zrušen a jako náhradu dostala KSČ a ČSSD jednoho člena ve výboru navíc. V tento den byla také zvolena rada MNV, jež se skládala ze dvou zástupců KSČ, dvou členů Sociálně demokratické strany a jednoho lidovce. Společně s tím také proběhla volba referentů komisí spadajících pod správu MNV. Byli vybíráni předsedové komise bezpečnostní, zásobovací, sociální a zdravotní, hospodářské, zemědělské, finanční, osvětové a školské, bytové, evakuační, zajišťovací, stavení a komunikační. Bohužel prameny neuvádí, kdo byl do daných pozic zvolen.⁸⁴

Na výsledku těchto voleb můžeme vidět znatelný rozdíl mezi politickými preferencemi původních německých obyvatel a nově příchozími českými dosídlenci.⁸⁶ Před odsunem zde byla nejvolenější stranou Německá sociálně demokratická strana, která až do voleb roku 1938 vždy vyhrála naprosto přesvědčivě. S příchodem nových obyvatel a celoevropského fenoménu oblíbenosti komunistických stran nastává úpadek sociálně demokratické strany.⁸⁷

Místní národní výbor také zastřešoval předávání dekretů, což byla slavnostní událost, která právně podtrhla dokončení procesu dosídlování pohraničí. Pro Martínkovice, Božanov

⁸² SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 26.

⁸³ Tamtéž s. 25.

⁸⁴ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1946-1947), inv. č. 91, kart. 5.

⁸⁶ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha 1990, s. 178.

⁸⁷ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 61.

a Otovice se tato událost konala 28. dubna 1946. V tento den předal předseda Národního pozemkového fondu, kterým byl v té době Josef Smrkovský, zemědělcům dekrety, díky kterým půda po odsunutých Němcích oficiálně přecházela do jejich vlastnictví.⁸⁸ Tato slavnost proběhla na prostranství usedlosti čp. 254, které bylo k tomuto účelu upraveno. Nový majitelé přijížděli v krojích na historických vozech, nebo na koních.⁸⁹ Nejvýznamnějším hostem, který se předávání účastnil byl předseda Okresního národního výboru v Broumově, pan Otto Huatowiczeu.⁹⁰

Během prvních poválečných let si Martínkovice procházely fází zabydlování. Vedle vzniku politické reprezentace a předávání majetku zde byly také zakládány nové spolky, jako například Divadelní spolek obchodníků. Založen pány Jelínkem a Kroupou. Návik divadelních her probíhal především během letních měsíců a v zimě naopak spolek spíše vystupoval. Klub představil hry Trikolora a Cesta přes hranice, které byly velmi oblíbené jak ve vesnici, tak i při jejich představení v okolí. Vystoupení proběhlo v Křinicích a Otovicích během zimních měsíců 1947.⁹¹

Společně s divadelním spolkem byl také založen Český svaz mládeže, Spolek myslivců nebo Jednotný svaz českých zemědělců. Především ČSM a JSČZ zajišťoval kulturní život v obci formou pořádání plesů.⁹²

4.2 Znárodnování podniků

Rozdělování získaného majetku po Němcích dostala na starost místní správní komise. Postup určovala Okresní správní komise v Náchodě, která konfiskaci průmyslových objektů na Broumovsku zastřešovala. Podle pokynů této komise z 22. června 1945 bylo nejdůležitější zajistit chod podniků, u kterých byla zaručena prosperita a jejichž provozování bylo z hospodářského hlediska účelné. Po válce zůstalo v Martínkovicích z původních 37 podniků v provozu 27. Pokud budeme mluvit o nejdůležitějším z nich, bude to samozřejmě tkalcovna,

⁸⁸ SOKA NA, MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 27.

⁸⁹ ROŠKOVÁ, Adéla. *Obec Martínkovice a kostel sv. Jiří a sv. Martina*. Brno 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Ústav pomocných věd historických a archivnictví. Vedoucí práce: doc. PhDr. Helena Krmičková, Dr.

⁹⁰ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 27.

⁹¹ Tamtéž s. 43.

⁹² Tamtéž s. 27.

kteřá díky spravování německým majitelem Ing. Josefem Schmidtem fungovala v průběhu celé války.⁹³

Textilní závod Josef Schmidt Mechanische Weberei Marzdorf byl nejvýznamnějším průmyslovým subjektem v Martínkovicích.⁹⁴ V průběhu druhé světové války vyráběl místní závod pro potřeby německé armády. Výroba však nebyla ukončena ani po skončení války, neboť od 9. května 1945 začala továrna dodávat látky ruské armádě. Tento odběr však skončil na 30. září téhož roku.⁹⁵

Během května a června 1945 byl ve vedení tohoto podniku ponechán německý vlastník Ing. Josef Schmid. Bylo to pouze dočasné řešení, neboť když za něho našel ONV v Broumově adekvátní českou náhradu, došlo k jeho propuštění a následnému zatčení. Byl odsouzen za dřívější spolupráci s NSDAP, jakožto kolaborant. Nahradil jej první národní správce pan Augustin Příbyl, kterého do této pozice jmenoval Okresní národní výbor v Broumově 9. července 1945. Tato volba však také nebyla trvalá, neboť po třech měsících došlo k obměně a 10. září byl jmenován nový národní správce pan Bohuslav Čtvrtečka.⁹⁶

Vedení tkalcovny nebyla jediná část zaměstnanců, kteří po válce podléhali výměně. V průběhu odsunu byli nahrazováni němečtí dělníci nově přichozími českými, ovšem MNV v Martínkovicích měl problém nahrazovat specializované německé tkalce, bez kterých výroba v továrně stagnovala. Okresní národní výbor v Broumově proto rozhodl o možnosti oddálení odsunu 31 německých specialistů, kteří zde mohli zůstat do té doby, než se za ně najde adekvátní náhrada. Tím bylo zajištěno bezproblémové fungování podniku.⁹⁷ Ovšem i přes snahu o nahrazení všech zaměstnanců, ztratila továrna během odsunu zhruba 21 % zaměstnanců.⁹⁸ Jak můžeme vidět v tabulce, která zachycuje národnostní poměr pracovníků textilní továrny během odsunu, tak v průběhu června 1945 zde pracovali pouze němečtí dělníci a největší úbytek zaměstnanců proběhl v březnu 1946. Na konci tohoto procesu bylo v továrně zaměstnáno 86 českých dělníků a 31 německých specialistů, kteří zajišťovali odborné práce.⁹⁹

⁹³ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 175.

⁹⁴ WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 104.

⁹⁵ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 24.

⁹⁶ Tamtéž s. 25.

⁹⁷ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1946-1947), inv. č. 94, kart. 5.

⁹⁸ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Seznam odsunutých – Martínkovice inv. č. 523, kart. 453.

⁹⁹ JIRKA, František a kol.: *Z historie Martínkovic*. Praha 2005, s. 15.

Od 1. ledna 1946 byla továrna, z rozhodnutí ministerstva průmyslu, začleněna do Východočeských bavlnářských závodů. Takto fungoval podnik do roku 1949, kdy byl opět 1. ledna přejmenován na Národní podnik Tepna. Téhož roku, 23. července, došlo k jeho spojení s dalšími čtyřmi textilními závody, v Olivětíně, Velké Vsi a v Meziměstí, a tím vznikl Národní podnik bavlnářských závodů v Broumově-Veba.¹⁰⁰

	Češi	Němci	Celkem
30.VI.45	0	165	165
30.IX.45	3	155	158
31.XII.45	16	142	158
31.III.46	51	63	114
30.VI.46	55	64	119
30.IX.46	62	32	94
31.XII.46	86	31	117

Obr. 2 – Přehled továrních zaměstnanců v procesu odsunu

Mezi ostatní objekty, které podléhaly konfiskaci patřily vodní mlýny, hostince, koloniály, kovářství, krejčovství, trafiky, zahradnictví, obchod se dřevem, obchod s mléčnými výrobky, holičství, truhlářství, kolářství nebo továrna na těstoviny Nudel Winter. Většina z nich však po převzetí národními správci neplnila svůj dřívější účel. Nejčastěji se z těchto podniků stávaly obytné domy, do kterých se nastěhovaly nově příchozí české rodiny.¹⁰¹

Pouze výše zmíněná továrna na těstoviny později sloužila jako výrobní prostory pro závod na rýsovadla Kovopol. Tento nový podnik zde byl založen během léta 1948. Nacházel se v budově továrny, která zde fungovala na přelomu 19. a 20. století, a musela být k novému účelu přestavěna.¹⁰² Provoz byl zahájen velmi rychle a díky tomu mohli být první výrobky expedovány již na konci roku 1948. Velká část výroby byla zaměřena na export a v prvních letech putovala rýsovadla především do Ameriky.¹⁰³

¹⁰⁰JIRKA, František a kol.: *Z historie Martínkovic*. Praha 2005, s. 14.

¹⁰¹WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022. s. 98.

¹⁰² Tamtéž s. 99.

¹⁰³ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 45.

4.3 Únor 1948

Konec 40. let se na celostátní úrovni nesl v tónech krize systému Národní fronty, které byly vyvolávány komunistickou stranou. První klín mezi politické strany Národního shromáždění byl vražen reakcí SSSR na snahy Československa přijmout Marshallův plán. Přes prvotní souhlas s finanční pomocí, byli tehdejší představitelé našeho státu donuceni tlakem Sovětského svazu odmítnout peníze na poválečnou obnovu. Vedle tohoto prvního velkého rozkolu iniciovala KSČ také dvě politické aféry, jimiž se snažila oslabit Národní frontu. Jednalo se o Mosteckou špionážní aféru zaměřenou na demokraticky smýšlející vojáky československé armády a „Krabičkovou“ aféru, což byl v podstatě pokus o bombový atentát na tři politiky NF. Prvním z nich byl ministr zahraničí Jan Masaryk, druhým předseda ČSNS Petr Zenkl a posledním cílem se měl stát ministr spravedlnosti Prokop Drtina.¹⁰⁴

I přes to, že s celostátním měřítkem nelze politický boj v Martínkovicích srovnávat, i zde se stále prohlubovaly rozpory mezi KSČ a ostatními stranami. První spory se začaly naplno projevovat již od ustanovení MNV v červnu 1946, kdy plně převzala moc v obci do svých rukou komunistická strana. Jejich 16 členů tohoto výboru, proti 8 spojeným zástupcům sociální demokracie a lidovců, mohlo vždy opozici přehlasovat. Komunistická strana, která se opírala o dělníky a rolníky v obci byla nepřekonatelným protivníkem, který přestával brát ohledy na zbylé strany národního výboru. ČSSD byla podporována pouze částí zaměstnanců textilní továrny a malým počtem zemědělců, především se jednalo o majitele usedlostí. ČSL se orientovala pouze na katolíky v obci, kterých zde byl zanedbatelný počet.¹⁰⁵ Komunisté z pozice nejsilnější strany rozhodovali o životě v obci a pro ostatní strany bylo nemožné proti nic cokoliv prosadit. Všechny spory se však zatím odehrávaly ve formě diskuse během veřejných schůzí MNV.¹⁰⁶ Počátkem roku 1948 se čím dál víc přioströovaly i rozpory mezi stranami ohledně celostátního politického vývoje.¹⁰⁷ Kritická situace nastala v průběhu ledna 1948, kdy sociální demokraté a lidovci v reakci na absolutní moc, kterou si KSČ v Místním národním výboru vytvořila, spojili síly a utvořili koalici, která měla komunistům během jednání na schůzích Národního výboru oponovat. Toto řešení však k žádnému zlepšení situace nevedlo, neboť i proti této nové opozici mělo KSČ ve výboru početní převahu.¹⁰⁸

¹⁰⁴ KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948-1960*. Praha 2012, s. 94.

¹⁰⁵ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 28.

¹⁰⁶ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisi MNV (1946-1947), inv. č. 94, kart. 5.

¹⁰⁷ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 28.

¹⁰⁸ Tamtéž s. 42.

Situace v obci se stala v posledních dnech před 25. únorem 1948 neudržitelnou. Sociální demokraté a lidovci bojkotovali zasedání Národního výboru a odmítali pracovat. Oficiálně se vytvořila protikomunistická koalice a do čela byl dosazen předseda místní ČSSD František Volhejn. Jakožto člen předsednictva okresního výboru sociální demokracie byl nejvýše postaveným členem opozice, a proto byla jeho volba naprosto logická. V tomto rozpoložení se obec dozvídá o událostech v Praze.¹⁰⁹

Události osudného 25. února 1948 do jisté míry kopírují dění v hlavním městě. První velkou akcí bylo vyhlášení generální stávky v textilním podniku Tepna, což byla největší továrna v Martínkovicích. Během této stávky proběhlo hlasování, zdali by měla být přijata demise nekomunistických ministrů. Většina zaměstnanců, vyjma sociálních demokratů vedených předsedou Františkem Volhejnem, hlasovali pro tento návrh. Tento nesouhlas odsoudil zdejší ČSSD k zániku. Když místní buňka KSČ viděla podporu, kterou jim projevovali zdejší dělníci, rozhodla se reagovat na podnět OV komunistické strany na založení ozbrojené hlídky.¹¹⁰

V reakci na rady OV KSČ byla 25. února vytvořena ozbrojená vesnická hlídka, která měla za úkol hlídkovat v celé obci a udržovat zde pořádek 24 hodin denně. Společně s touto jednotkou byly také vytvořeny, za podpory místní KSČ, Lidové milice v textilní továrně Tepna. Jejich zakládající členové byli Zdeněk Hamerský jakožto velitel, Václav Andrš, Jan Novák, Antonín Novák, Karel Spalovský, Karel Rybín, Antonín Zeiplt, František Prokeš, Václav Klesal, Jan Čihař, Karel Svoboda, Augustín Máslo, Václav Marek, Ladislav Marek a také jedna žena, paní Anna Zelená. Hlavním úkolem této skupiny bylo dohlížet na bezpečnost v prostorách závodu a společně s tím se také podílet na občůzkách ve vesnici. Poslední represivní organizací, která tento den v Martínkovicích vznikla byl Akční výbor. Jeho založení proběhlo ihned, jak se k zástupcům místní KSČ dostala zpráva o „Gottwaldově výzvě“. První schůze nově vzniklého AV se konala v hostinci U Vlčků, kde byl předsedou jmenován Jan Řepa. Společně s jmenováním předsedy se na této schůzi také jednalo o osudu ČSSD v obci. Vzhledem k odmítnutí podpoření návrhu přijetí demisí a doplnění vlády Klementem Gottwaldem, o kterém se hlasovalo během generální stávky v místní továrně, kdy předseda soc. demokracie František Volhejn hlasoval proti a druhý výrazný představitel této strany v obci František Košťál již dlouhodobě vystupoval proti KSČ, se Akční výbor Národní fronty rozhodl oba členy veřejně odsoudit a zbavit je funkcí, které v této době vykonávali. Oba byli členy

¹⁰⁹ SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 43.

¹¹⁰ Tamtéž s. 46.

předsednictva Místního národního výboru. Tímto aktem v podstatě skončila politická činnost sociální demokracie v obci, neboť ostatní řadový členové této strany postupně začali vstupovat do KSČ nebo se úplně stáhli z politického života ve vesnici. Zatímco ČSSD byla Akčním výborem velmi omezena, Lidová strana se rozhodla sama ukončit činnost. Za předsedou AV NF přišel v odpoledních hodinách 25. února člen LS, Václav Kosinka, který ho informoval o rozhodnutí předsednictva Lidové strany, jež rozhodlo ukončit činnost této strany. Tímto způsobem zůstala KSČ jako jediný politický subjekt v obci po následujících 41 let. Zánikem dvou konkurenčních stran, utlumením hlavních představitelů opozice a naprostým ovládnutím MNV se dovršil 25. únor a nastoupila ideologická a politická přestavba vesnice pod vedením komunistické strany.¹¹¹

Ihned po únorových událostech začala místní KSČ s čistkami. Nejprve byli z JSČZ vyloučeni všichni členové ČSSD a LS a došlo k jejich nahrazení lidmi patřícími do komunistické strany. Zde se nám však projevuje faktor toho, že Martínkovice jsou vesnice, a i v takto radikální době musí politické záležitosti ustoupit do pozadí a na první místo zájmu se dostaly jarní práce, které výrazně pozdržely přebírání moci.¹¹²

Únorovými dny provedl místní KSČ její předseda Karel Kubeček, který současně zastával pozici tajemníka. Ihned po potlačení ČSSD a LS se komunisté zaměřili na čistky mezi vlastními členy. Během prvních březnových dnů 1948 probíhaly prověrky a společně s tím také přípravy na sloučení KSČ se sociální demokracií. Tato akce byla naplánována na 15. července 1948.¹¹³ K tomuto účelu byla uspořádána zábava, která následovala po aktu spojení obou stran a celá „slavnost“ se konala na Chatě pod Korunou, což je dřevěná budova nacházející se v horní části obce na okraji lesa, která do 80. let sloužila jako hlavní místo pro pořádání společenských akcí.¹¹⁴

Během druhé poloviny roku 1948 se rozšířil počet členů KSČ v Martínkovicích na 200. Došlo také ke změně předsedy této strany, když byl Karel Kubeček nahrazen Karlem Spalovským.¹¹⁵

¹¹¹ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 43.

¹¹² Tamtéž s. 23.

¹¹³ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1948-1949), inv. č. 127, kart. 10.

¹¹⁴ ROŠKOVÁ, Adéla. Obec Martínkovice a kostel sv. Jiří a sv. Martina. Brno 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Ústav pomocných věd historických a archivnictví. Vedoucí práce: doc. PhDr. Helena Krmíčková, Dr.

¹¹⁵ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 44.

Poslední významnou událostí tohoto roku byly volby do Národního shromáždění konané 30. května 1948. V těch byla nově používána jednotná kandidátka, která vylučovala jakoukoli možnost opozice a jedinou možností projevení nesouhlasu byl bílý lístek, který mohli voliči vhodit do urny.¹¹⁶ V Martínkovicích přišlo k volbám 445 voličů, z nichž pouze 5 využilo možnost bílého lístku. Zbytek voličů dal hlas obnovené Národní frontě.¹¹⁷

4.4 Vznik JZD

Když byl dokončen odsun Němců byla slavnostně předána znárodněná půda novým dosídlencům. Ovšem samostatné hospodaření sedláků na nově nabytých hektarech trvalo pouze krátce, neboť na konci roku 1948 se začalo připravovat vytvoření zemědělského družstva.¹¹⁸

Poprvé se začalo mluvit o možnosti vzniku Jednotného zemědělského družstva v Martínkovicích v druhé polovině roku 1948. Národní výbor začal v průběhu podzimu chystat agitační materiály, ale společně s tím se také rozhořely debaty o nevýhodách JZD a čím dál více statkářů odmítalo myšlenku kolektivního zemědělství. Spory pokračovaly i v následujícím roce. Martínkovice patřily mezi první obce, které začaly tuto myšlenku prosazovat, a i v následujících letech zůstaly tímto způsobem izolované, neboť zbytek Broumovska JZD odmítal. Tento spor rozdělil statkáře v obci na dvě skupiny. První, která se skládala především z menších zemědělců, jako byli například Václav Kroupa, Stanislav Fireš, Jan Řepa, Norbert Klimeš, Antonín Břečka a paní Terezie Hássová, se vzniku zastávala a patřila k hlavním iniciátorům vzniku družstva. Opozicí jim byla skupina tvořená většími rolníky, kterým vyhovoval tehdejší stav svobodného zemědělství. Velkým problémem vzniku JZD byl také fakt, že samotný předseda MNV, kterým v této době byl statkář Karel Slezák, nepodporoval myšlenku vzniku družstva a nijak této iniciativě nepomáhal.¹¹⁹

I přes odpor větších zemědělců bylo nakonec JZD založeno 28. září 1949. Ihned po vzniku do družstva vstoupilo pouze 13 rolníků, v naprosté většině pouze s menším pozemkovým výměrem. Prvním předsedou byl jmenován nejaktivnější iniciátor, Jan Řepa. Právě on byl jedním ze zemědělců, kteří do družstva přinesli alespoň nějaké větší pozemky, neboť patřil do skupiny středních rolníků.¹²⁰ Prvním větším pozemkovým přírůstem, který

¹¹⁶ KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948-1960*. Praha 2012. s. 64.

¹¹⁷ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 44.

¹¹⁸ JIRKA, František a kol.: *Z historie Martínkovic*. Praha 2005, s. 21.

¹¹⁹ Tamtéž s. 45.

¹²⁰ Tamtéž s. 46.

družstvo získalo byty usedlosti čp. 32 a 33, jež převzalo po krachujícím národním správci Václavu Dytrychovi. Tyto prostory byly ihned využity pro dočasné uchování dobytka.¹²¹ Na rok 1950 si předsednictvo JZD vytyčilo za cíl získat pro družstvo více pozemků díky náborovému programu plánovanému na následující rok.¹²²

5) Obec během 50. let

Padesátá léta znamenala v zemích komunistického světa období utužování tohoto režimu. V Československu probíhá řada politických procesů, kdy v prvních letech byly pronásledovány řeholní řády, a to jak mužské, tak i ženské, společně byly také vedeny politické procesy s představiteli demokratického směru, jako byla například Milada Horáková nebo Heliodor Píka.¹²³ Stíhání se však nevyhnuli ani nejvyšší představitelé strany, neboť 27. listopadu 1952 byl odsouzen také bývalý generální tajemník UV KSČ Rudolf Slánský.¹²⁴

Změny proběhly i v ekonomické sféře. Již od roku 1948 probíhala kolektivizace, která měla za cíl potlačit soukromé zemědělství a všechny rolníky spojit do družstev. Neochota některých sedláků pro vstup do tohoto systému byla trestána zmanipulovanými soudními řízeními, štvavou propagandou a nuceným přesídlováním.¹²⁵ Mírné zlepšení situace přinesla smrt Josifa Vissarionoviče Stalina a Klementa Gottwalda v roce 1953. Ovšem jednalo se pouze o dočasné zmírnění tlaku, neboť následně znovu začal nátlak na zemědělce s ještě větší silou. Konec 50. let už byl pouze labutí písní svobodného zemědělství, protože na počátku 60. let již spadala pod JZD téměř všechna půda v zemi.¹²⁶

5.1 Rozkol zemědělství

S novým rokem se čím dál více dělila vesnice na odpůrce a podporovatele družstevní myšlenky. Toto rozdělení proběhlo i geograficky, neboť horní část obce, která byla obydlena usedlostmi s menšími výměry pozemků se aktivně podílela na vzniku a chodu družstva. Oproti tomu spodní část, kde měli své statky většinou velcí statkáři s pozemky o minimální rozloze 30 ha otevřeně vystupovala proti JZD. Opodstatnění obav ohledně nefunkčnosti společného hospodaření potvrdily jarní práce roku 1950. Větší statkáři, kteří odmítali vstupovat do družstva neměli problém se splněním prací, zatímco v JZD práce stagnovaly a ani organizačně nebylo

¹²¹ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 45.

¹²² SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 46.

¹²³ RADOSTA, Petr. *Protikomunistický odboj*. Praha 1993, s. 56.

¹²⁴ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha 2022, s. 294.

¹²⁵ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2007, s. 94.

¹²⁶ Tamtéž s. 183.

rozvržení činností zvládnuto. Nakonec však byly práce i s velkým zpožděním dokončeny. Vzhledem k tehdy probíhajícímu náborovému programu do družstva to nebyla příliš dobrá reklama pro myšlenku společného hospodaření.¹²⁷ Dalším faktorem, který přidělával novému družstvu potíže byla nedostatečná podpora MNV, který proces vzniku JZD zastřešoval. Karel Slezák, jakožto předseda Místního národního výboru, ale také soukromý rolník, nepodporoval myšlenku vzniku, a i poté co družstvo vzniklo ho nijak nepodporoval. Poslední událostí, která rozhodla o osudu místního seskupení zemědělců byly žně roku 1950. Sklizeň proběhal u naprosté většiny zemědělců bez problému, zatímco družstvo bylo zachráněno pouze tím, že mu velkou měrou pomohli dělníci ze zdejšího textilního závodu, čímž se opět ukázala nefunkčnost tohoto uskupení.¹²⁸ Všechny tyto komplikace tvořily velmi špatnou vizitku družstevní myšlenky a společně s malým počtem členů, kterých bylo i přes náborový program pouze 13, a malým výměrem půdy, kterým tehdejší družstvo disponovalo, bylo jeho fungování velmi těžko udržitelné. Jediným politickým orgánem, který nakonec družstevníky podpořil byla krajská organizace KSČ, která se snažila nátlakem přimět soukromé rolníky ke vstupu do JZD.

Krajská organizace KSČ během roku 1951 vyvíjela tlak na místní zastoupení této strany, aby označila některé zemědělce ve vesnici za kulaky. I přes nevoli martínkovických členů nakonec došlo na konci roku 1951, k označení pěti místních zemědělců za kulaky. Jednalo se o pana Slezáka, Adamíru, Lelka, Vojtěcha a Součka. Byly jim zvýšeny dodávky, aby museli pod tíhou problémů s jejich neplněním vstoupit do JZD. Tento plán, který měl přivést nátlakem více zemědělců do družstva, byl prosazován krajským bezpečnostním referentem panem Synkem, jenž byl členem předsednictva Krajského výboru KSČ.¹²⁹

Tento plán měl však od začátku mnoho problémů, neboť první komplikací byla nejednotnost místní složky KSČ, kdy většina jejich členů nesouhlasila s označením vybraných rolníků za kulaky. Jejich hlavním argumentem byla minulost označených zemědělců, neboť se všichni dříve živili jako dělníci nebo menší rolníci. Jediným faktorem, podle kterého bezpečnostní referent Václav Synek vybíral osoby pro nařčení, bylo množství půdy, které získali po odsunutých Němcích. Většina obyvatel v obci, a i členů místní KSČ se však postavila proti této logice, neboť podle nich nebylo možné, aby byl aktuální výměr půdy dostatečným důvodem k označení jejich sousedů za kulaky. Druhým faktorem, který podkopával funkčnost

¹²⁷ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 46.

¹²⁸ Tamtéž s. 47.

¹²⁹ Tamtéž s. 48.

tohoto plánu byl fakt, že i přes zvýšení dodávek, které bylo potřeba odvádět státu, dokázali všichni pronásledovaní zemědělci tyto normy plnit.¹³⁰

Nakonec se od tohoto nařčení upustilo a situace v obci se uklidnila. Jediným úspěchem této nátlakové akce nakonec byla změna ve vedení Místního národního výboru, kdy byl odpůrce družstevní myšlenky, pan Karel Slezák, nahrazen. Na jeho místo byl jmenován Karel Mudrych, bývalý tajemník správní komise a první člověk, který se po válce do Martínkovic přistěhoval.¹³¹

Celá tato akce však ještě více podlomila pozici JZD ve vesnici. Tato situace společně s ekonomickými problémy nakonec v prosinci 1951 vyústila v zánik družstva.¹³²

5.2 Vznik a vývoj druhého JZD

Po fiasku, kterým bylo první zemědělské družstvo, jež se na konci roku 1951 rozpadlo, vzniklo nové už v únoru 1952. Do jeho čela byla dosazena Terezie Haasová. Stalo se tak poprvé a naposledy, kdy měla vedení družstva na starosti žena. Oproti předchozímu pokusu se ihned po vzniku připojilo mnohem více zemědělců, konkrétně 28.¹³³ Díky většímu počtu členů a společně s tím i nárůstu pozemků bylo možné přistoupit k výstavbě společných budov. Velká aktivita družstva byla také podporována změnou přístupu vedení obce k fungování družstva. Oproti situaci z konce 40. let, kdy velká část obce i zastupitelstva v čele s Karlem Slezákem neodporovala družstevní myšlenku, nyní byla podpora tohoto nového zemědělského systému dotována všemi možnými způsoby.¹³⁴ Finanční podporu zajišťoval stát a místní KSČ, Místní národní výbor se zastával družstva ve všech sporech se svobodnými zemědělci a pokud byl problém s pomalým postupem prací, vždy zachránili JZD dělníci textilní továrny nebo žáci martínkovických škol.¹³⁵ Díky vši této podpoře mohla být započata stavba společných zemědělských budov určených pro chov dobytka, která měla za výsledek výstavbu 8 velkých objektů v průběhu 7 let.

Stále však ti největší soukromí zemědělci, kteří měli ve vlastnictví obrovské výměry půdy, odmítali vstupovat do družstva. Slibné vyhlídky nového družstva však zkazil průběh žní

¹³⁰ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1950-1955), inv. č. 38, kart. 3.

¹³¹ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 47.

¹³² Tamtéž s. 37.

¹³³ JIRKA, František a kol.: *Z historie Martínkovic*. Praha 2005, s. 22.

¹³⁴ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 38.

¹³⁵ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1950-1955), inv. č. 38, kart. 3.

roku 1952. Kvůli nízké pracovní morálně se nepovedlo splnit předepsané dodávky, což poškodilo probíhající náborový program, ale také to přidalo další argumenty statkářům, kteří odmítali kolektivizaci. Oproti tomu většina soukromých zemědělců dodávky bez problémů splnit, a navíc dokonce někteří měli takové výnosy, že si mohli dovolit prodávat přebytky na volném trhu. Ti, kteří nedokázali splnit dodávky, jednalo se především o zemědělce s nejmenšími pozemkovými výměry, byly ochuzeni o přidělové lístky na cukr. Neúspěch prvního roku fungování nového JZD zpomalil proces nabírání nových členů.¹³⁶

Neúspěch prvního roku nakonec způsobil změnu ve vedení družstva, kdy byla v lednu 1953 nahrazena Terezie Haasová a předsedou se stal Oldřich Slavík, který tuto pozici zastával do roku 1955, kdy byl nahrazen Jaroslavem Šafářem, kterého po dvou letech, v roce 1957 vystřídal opět Oldřich Slavík. Jediným významným úspěchem bylo pro družstvo v roce 1952 započnutí stavby společného kravína, který měl vyřešit neustálé problémy s produkcí mléka, jež byly jednou z příčin neplnění dodávek. Jeho výstavba se nakonec protáhla až do léta následujícího roku.¹³⁷

Léta 1953-1957 se nesla ve znamení stabilizace situace v družstvu, kterou prosazoval především předseda v letech 1955-1957 Jaroslav Šafář. Hlavním cílem bylo vytvoření soběstačného družstva, které by dokázalo plnit dodávky a jít příkladem, čímž by lákalo svobodné zemědělce ke vstupu do tohoto uskupení. Snahy o nábor členů formou přesvědčování a nátlaku ustupovaly do pozadí. Tento stav se změnil nástupem staronového předsedy v roce 1957.¹³⁸

Do roku 1957 byl v Martínkovicích stále ještě významný počet soukromých zemědělců, kteří odmítali kolektivizaci. Definitivní konec za tímto nezávislým hospodaření přinesl přelom let 1957-1958. Na jaře padesátého osmého roku byly vytvořeny skupiny ze členů všech obecních organizací, funkcionářů MNV, učitelů a vedení obou místních továren, které ve dvojicích nebo trojicích obcházeli zemědělské usedlosti a přesvědčovali jejich majitele pro vstup do družstva. Někdy byly tyto skupiny doplňovány členy JZD, kteří přesvědčovali soukromé zemědělce o výhodách kolektivizačního fungování zemědělství. Tato velká přesvědčovací kampaň nakonec přiměla všechny soukromníky ke vstupu do družstva vyjma jednoho. Bohužel se prameny nezmiňují, o koho se jednalo a ani rozhovory s pamětníky mi

¹³⁶ SOkA NA, MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 33.

¹³⁷ Tamtéž s. 35.

¹³⁸ Tamtéž s. 36.

nepomohli jeho jméno dohledat.¹³⁹ Tím byla ukončena historie samostatného zemědělství v Martínkovicích, na kterou obec naváže až po listopadu 1989.

Stabilizace let 1955-1957 se podařila, neboť neúspěch plnění dodávek z roku 1952 se už nikdy neopakoval. Dodávky z Broumovského okresu, do kterého spadaly i Martínkovice, zásobovaly města například: Prahu, Hradec Králové, Liberec nebo Ostravu.¹⁴⁰

5.3 Vývoj průmyslu po roce 1948

Martínkovickou průmyslovou výrobu tvořili dva podniky. Jedním byl závod na výrobu kružidel, o kterém jsem mluvil v kapitole Znárodnování podniků. Závod Kovopol byl důležitý nejen pro své výrobky, o něž byl velký zájem především v cizině, ale také kvůli tomu, že se jeho vedení aktivně podílelo na vzniku prvního JZD na konci 40. let. Když se předseda MNV Karel Slezák v druhé polovině roku 1948 vyslovil proti kolektivizační myšlence, bylo to právě vedení závodu na rýsovací pomůcky, které převzalo patronát nad průběhem vzniku prvního družstva.¹⁴¹ Mimo tuto politickou intervenci v chodu obce byl také Kovopol druhým největším průmyslovým zaměstnavatelem v obci. Díky velkému zájmu o zdejší výrobky, konkrétně nejčastěji kružítko, které směřovaly ve velké míře na export, bylo nutné zvětšit výrobní prostory. Bohužel budova bývalé továrny na těstoviny nebyla dostatečně velká, takže se začalo jednat o přesunu výroby. K tomu došlo v roce 1958, kdy se celá firma přestěhovala do Velké Vsi, což je část Broumova, kde se usadila v prostorách bývalého závodu Meopta. Tímto způsobem přišly Martínkovice o významný průmyslový podnik a jediným, který zde zatím zůstal byl textilní závod Veba.¹⁴²

Celým jménem Národní podnik Veba byl pobočný závod textilní továrny Veba, jejíž hlavní tkalcovská budova a sídlo se nacházelo v Olivětíně. Vedle martínkovické tkalcovny měl tento podnik ještě další dvě pobočky. Jedna se nacházela ve Velké Vsi a druhá v Meziměstí, což je příhraniční město na sever od Broumova. V roce 1957 se Veba sloučila s podnikem Meta, který vlastnil textilní továrny v nedalekém Policku, díky čemuž získal broumovský závod další tkalcovny v Polici nad Metují, Bukovici, Žďáru nad Metují, Petrovicích, Machově, Horních

¹³⁹ Tamtéž s. 37.

¹⁴⁰ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 38.

¹⁴¹ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1945-1945), inv. č. 41, kart. 3.

¹⁴² SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 39.

Verněřovicích a také továrnu v Havlíčkově Borové. My se však budeme zaměřovat pouze na martínkovickou pobočku tohoto velkého textilního podniku.¹⁴³

Zdejší textilní závod se zaměřoval na bavlněné povlakoviny a košilovinu. Následně po vyrobení se látka převezla do Olivětína, kde se z ní šily hotové produkty, které pak byly ve velké většina expedovány do zahraničí. Diverzifikace výroby proběhla v letech 1958 a 1959, kdy se továrna přeorientovala na výrobu dražší jemné tkaniny, o kterou byl na domácích i zahraničních trzích velký zájem.¹⁴⁴

Velký počet objektů, které musel broumovský závod spravovat měl však i své nevýhody. Konkrétně nutnost neustálého převozu látek, ale také potřebu mnoha investic do samotných budov, které byly většinou postaveny v období první republiky německými textilními podnikateli. Konkrétně například v Martínkovicích se jednalo o nezbytnou rekonstrukci několika částí továrny. Největším problémem byl špatný stav kotelny, jehož obnova si vyžádala velké náklady. Nutnost těchto oprav byl jeden z důvodů, proč se na začátku roku 1959 rozhořela ve vedení textilního závodu Veba diskuse o přesunutí hlavní části výroby z Martínkovic do mateřské továrny v Olivětíně. Tento návrh však způsobil velkou nevoli místních zaměstnanců, kteří argumentovali nejčastěji tím, že jelikož jsou zde většinou zaměstnány ženy, které jsou také matky s nedospělými dětmi, bylo by pro ně velmi problémové dojíždět za prací do Broumova. Tento názor také podpořil Místní národní výbor a zdejší organizace KSČ. Díky tomu nakonec z návrhu na přesun sešlo a tkalcovna zůstala v Martínkovicích.¹⁴⁵

5.4 Lidová správa obce

Na počátku padesátých let se v Martínkovicích točilo vše okolo vzniku JZD. V procesu kolektivizace zemědělství na Broumovsku zůstaly Martínkovice v podstatě izolovány. Okolní vesnice stále odmítaly toto spojení hospodářských usedlostí pod společnou správu a stejně jako na konci 40. let v Martínkovicích to byly i v okolních obcích právě velcí statkáři, kteří byli hlavními odpůrci vzniku JZD. Nejbližze založení nového družstva byl Božanov, který však v roce 1952 teprve tvořil přípravný výbor.¹⁴⁶

¹⁴³ Tamtéž s. 38.

¹⁴⁴ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 38.

¹⁴⁵ Tamtéž s. 39.

¹⁴⁶ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti rady MNV, inv. č. 71, kart. 5.

V průběhu roku 1952 proběhla v MNV jedna malá aféra. Došlo ke změně finančního referenta, jímž se stal Václav Domek, který při následné kontrole zjistil nesrovnalosti v dokumentaci a nakládání s penězi národního výboru. Kvůli tomu byl zadržen a vyšetřován bývalí finanční referent Jan Čihař.¹⁴⁷

V personálním obsazování postů MNV se nám objevuje na počátku 50. let trend, který se bude opakovat v průběhu celého socialismu v různých úrovních správy. Například v roce 1952 byl odvolán z pozice předsedy MNV Karel Mudrych, který tento post zastával od konce roku 1950 a vystřídal jej Karel Kubeček. Od tohoto roku se nám bude pravidelně opakovat výměna v hierarchii správy obce, kdy bude vždy nějaký předseda MNV nahrazen někým jiným, nahrazený zastupitel dostane jinou funkci, kterou bude po nějakou dobu vykonávat a následně se opět vrátí do předchozí funkce a situace se obrátí. Nejvíce se tento trend projevuje na konci 50. a počátku 60. let, na což se zaměříme s příslušné kapitole. Nebude to však probíhat pouze ve správě obce, ale také ve vedení JZD.¹⁴⁸

Významným momentem v lidové správě byla měnová reforma roku 1953. Její provedení proběhlo 1. června 1953 a tehdejší KSČ se ji snažila proměnit ve vlastní úspěch, díky čemuž ji označovala jako „vítězství pracujícího lidu“. Již samotný počátek této změny způsobil velký zmatek. Dva dny před oficiálním vyhlášením prezident Antonín Zápotocký uklidňoval obyvatele, že žádná reforma nebude. Již následující den, 30. května, však tehdejší předseda vlády Viliam Široký vydal prohlášení, ve kterém uváděl, že staré bankovky budou platit jenom do konce měsíce a bude je nutné vyměnit za nové. Tato výměna začala 1. června. Problémem však byl poměr, podle kterého se peníze měnili. Vklady do 5000 Kčs se měnili v kurzu 5:1, vklady do 20 000 Kčs se měnili 10:1, pokud si chtěl člověk vyměnit 50 000 Kčs musel se smířit s výměnou 25:1 a jakákoli vyšší částka se počítala z kurzu 30:1. Největší ztrátu však měli soukromé podniky, jejichž zisky se přepočítávaly v až na 50:1. Tento extrémní propad financí většiny rodin v Československu vedl k nepokojům, kdy nejvýznamnější z nich proběhly v Plzni, kde bylo nutno použít síly k rozeznání demonstrantů.¹⁴⁹ O reakcích na tuto reformu v Martínkovicích se bohužel prameny nezmiňují. Martínkovická kronika, která byla povětšinou mým hlavním pramenem, co se týče veřejného života se o této události téměř nezmiňuje. Pouze uvádí: „1. června 1953 došlo v celém státě k měnové reformě. Za staré peníze byly vydány nové mince a bankovky, které měly vyšší kupní hodnotu. Spořivost občanstva podporují i podniky

¹⁴⁷ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 33.

¹⁴⁸ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 33.

¹⁴⁹ ŠLOUF, Jakub. *Praha v červnu 1953*. Praha 2021, s. 31.

*zavedením podnikového spoření, takže stále větší množství zaměstnanců si zvyká pravidelně měsíčně ukládat. Mnoho lidí také sází, kupuje si losy a spoří na výherní vkladní knížky. Z úspor si kupují nejčastěji doplňkové věci do domácnosti. I v Martínkovicích stoupá počet majitelů aut, televizí nejrůznějších elektrických zařízení, která ulehčují domácí práci. Zvyšuje se bytová kultura.*¹⁵⁰ V záznamech ze schůzí rady MNV se pouze uvádí, že: „*Tajemníkovi se ukládá by prostřednictvím rozhlasu upozornil občany k placení dávek, a to v nové měně 1:5.*“¹⁵¹ Bohužel žádné další informace o průběhu výměny peněz nebo reakcí na velmi nevýhodný kurz nám prameny neposkytují. Je možné tedy očekávat, že se lidé s takto velkým zásahem do vlastních financí nakonec smířili a k žádným excesům, jaké byli v Plzni, nebo průmyslových závodech v Praze 9, naštěstí nedošlo.¹⁵²

V roce 1954 se pořádaly hned dvoje významné volby. Prvními byly květnové do Národního výboru, díky kterým se do vedení obce dostal František Čtvrtečka, který sice dříve žádnou vysokou funkci v obecní hierarchii nezastával, ale brzy se stane jedním z hlavních tváří socializace Martínkovic. Společně s Karlem Mudrychem a Karlem Kubečkem se tato trojice nebude neustále střídat ve vrchních funkcích MNV nebo JZD. František Čtvrtečka zůstal v této funkci až do roku 1957. Pozici tajemníka zastával po celou dobu jeho úřadování nám již známí Karel Mudrych, který mezi lety 1950-1952 zastával právě funkci předsedy MNV.¹⁵³

Na konci roku, v listopadu 1958, proběhly druhé volby tohoto roku, které rozhodovaly o zastupiteli pro Broumovsko v Národním shromáždění. Tato funkce byla nakonec svěřena Rudolfu Kupkovy.¹⁵⁴

5.5 Veřejný život a kultura 50. let v Martínkovicích

Hlavní slovo v kulturním vyžití v obci pro sebe získal spolek hasičů, který nahradil v nejpočetnějším uskupení Československý svaz mládeže, jež v průběhu 50. let upadal. Jedním z důvodů úbytku členů ČSM v Martínkovicích byl odchod mladých dělníků, kteří tvořili většinu členské základny, za prací.¹⁵⁵ Podobným způsobem zanikl i divadelní spolek, jehož

¹⁵⁰ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 39.

¹⁵¹ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Plénum 1953, Zápis ze chůze pléna MNV (28. 7. 1953) inv. č. 146, kart. 146.

¹⁵² SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Rada 1953, inv. č. 146, kart. 146.

¹⁵³ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV, inv. č. 83, kart. 5.

¹⁵⁴ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV, inv. č. 84, kart. 5.

¹⁵⁵ JIRKA, František a kol.: Z historie Martínkovic. Praha 2005, s. 58.

představení byly oblíbené i v okolních vesnicích. Starší členové skončili s aktivní účastí a noví již neměli zájem na dalším fungování.¹⁵⁶

Padesátá léta přinesla obci vzestup sociální dostupnosti. V létě 1951 byla zřízena obecní knihovna, neboť předchozí návrhy na zlepšení kulturního vyžití v obci, kdy bylo navrhováno zavedení kinosálu nebo obecního divadla, ztroskotaly na absenci k tomu vhodných prostor. Správcem knihovny byl určen Josef Vlach a otevřeno bylo každou neděli dopoledne. Problematika kinosálu se řešil v průběhu celých padesátých let, neboť kromě sousedního Broumova, kde již kino bylo, došlo k otevření promítacích prostor i v sousedním Božanově. Díky tomu žádali obyvatelé MNV, aby toto kulturní zařízení bylo i v Martínkovicích, když ho mohl mít i menší Božanov.¹⁵⁷ Nakonec k zavedení kinoprojekce došlo v létě 1957. Promítání probíhalo někdy v prostorách školy a někdy bylo přesunuto do sálu místní textilní továrny. Filmy se promítaly dvakrát týdně a pro děti byly pořádány nepravidelně speciální dětská filmová představení.¹⁵⁸

Koncem 50. let se splnilo i druhé přání místních obyvatel, což byl tlak na zřízení nějaké formy obecního divadla. Nejprve se divadelní činnosti věnovali pouze žáci místní základní školy, kteří například v roce 1954 nacvičili a následně sehráli, pod vedením známého akademického malíře Václava Šafaře, představení v přírodě s názvem Naši furianti. Druhým velkým vystoupením byla hra, která vznikla ve spolupráci s Krajským oblastním divadlem v Hradci Králové, které v Martínkovicích sehrálo Noc na Karlštejně. Od návštěvy tohoto okresního divadla, která měla obrovský úspěch, následně pravidelně vystupovali v obci dvakrát do roka divadelní sbory z celých Čech. Velkým krokem pro obnovu divadelní kultury ve vesnici, která zde byla nejsilnější ihned po válce a následně zanikla spolu s Divadelním klubem, byla výstavba podia v prostorách textilní továrny Veba, která tento projekt iniciovala a financovala. Jevišť bylo dostaveno v roce 1958.¹⁵⁹

Rok 1951 také přinesl do Martínkovic zdravotní péči, kterou zajišťovali lékaři z nedalekého Zdravotního střediska Broumov. Bylo po poprvé od německé správy obce, kdy před první světovou válkou v obci fungovala lékařská ordinace.¹⁶⁰ O dva roky později byla zdravotní dostupnost v obci rozšířena o dojíždějícího zubního technika. Společně s praktickým lékařem dojížděli do obce dvakrát týdně a ordinovali v prostorách tkalcovské továrny, která zde

¹⁵⁶ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 47.

¹⁵⁷ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 31.

¹⁵⁸ Tamtéž s. 41.

¹⁵⁹ Tamtéž s. 40.

¹⁶⁰ Tamtéž s. 32.

měla plně vybavenou ordinaci pro vlastní účely. Poslední významnou událostí se zdravotní tematikou bylo plošné testování martínkovických obyvatel na tuberkulózu, které probíhalo během let 1958 a 1959. Všichni obyvatelé museli být podrobeni rentgenu plic.¹⁶¹

Velmi oblíbené byly v 50. letech také spolky, které zastřešovala podorganizace KSČ Osvětová beseda. Celkem však bylo v Martínkovicích mnoho různorodých uskupení. Nejvýznamnějším a nečinnějším byl Spolek dobrovolných hasičů, kteří fungují v obci do dnešních dnů a stále tvoří hlavní kulturní vyžití. Společně s nimi to byli Myslivci, Český červený kříž, který se specializoval na přednášky se zdravotní tematikou a kurzy první pomoci, Svazarm, Spolek sportovců, Výbor žen, Svaz československo-sovětského přátelství, dvě organizace Československého svazu mládeže, kdy jedna odnož byla pod správou MNV a druhá v sobě soustředila dělníky místní textilní továrny. Na všech organizacích stála místní buňka KSČ.¹⁶² Nejoblíbenější kulturní zábavou v obci pořádaly právě spolky a jednalo se o plesy. Největšími iniciátory těchto akcí byl spolek hasičů a myslivců, kteří je uskutečňovali především v zimních měsících. Svůj vlastní ples také pořádal závod Veba. Mimo zábavní činnost se věnovaly některé spolky také vzdělávání, kdy například v roce 1958 pořádal Svazarm společně s Československým červeným křížem a Místním národním výborem školení civilní obrany. Bylo zaměřeno primárně na žáky místních škol. Pro děti bylo také uskutečněno několik přednášek a kurzů první pomoci, kterých se ujal zástupně ČSČK podplukovník ve výslužbě Jan Kořínek.¹⁶³

Ideologickou činnost provozovala především KSČ spolu s Místním národním výborem. Jednalo se o pořádání oslav významných socialistických svátků, jako například 1. máj, který se od roku 1950 vždy oslavoval v Broumově. Dalším významným svátkem byl 9. květen, který se slavil na zdejších Ruském hřbitově, který byl vystavěn na počest zemřelých zajatců ze zajateckých táborů, které se nacházeli nedaleko Martínkovic v období první a druhé světové války. Žáci škol zde dávali květiny a věnce na hroby a společně s tím byly pořádány různá doprovodné programy.¹⁶⁴ Jako poslední bych ještě uvedl MDŽ, jež se slavil formou projevů v prostorách závodu Veba. Například v roce 1952 zde měla delegátka olivětínské textilní továrny proslov o nutnosti boje za mír ve světě a budování socialismu.¹⁶⁵

¹⁶¹ Tamtéž s. 42.

¹⁶² SOKA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 41.

¹⁶³ Tamtéž s. 42.

¹⁶⁴ Tamtéž s. 33.

¹⁶⁵ Tamtéž s. 34.

Druhá polovina 50. let také přinesla první větší modernizační práce. V říjnu 1957 byla dokončeno zavedení elektrického osvětlení. Společně s tím byly díky investici ONV Broumov osvětlené i křižovatky na cestě mezi Broumovem a Božanovem, v jejímž středu se Martínkovice nacházejí. V roce 1959 také bylo modernizováno elektrické vedení, které bylo stále určené pouze pro 120 V, což již nevyhovovalo novým elektrickým spotřebičům, které se začínali dostávat do více domácností. První hlasy, které volaly po zlepšení elektrické sítě se ozývaly už na začátku roku 1957, ale k samotné výměně a zavedení 220 V proudu došlo až v březnu 1959. Samotné práce probíhali od zimy 1958. Na proces těchto prací naváže v 60. letech ONV Martínkovice s velkými rekonstrukcemi obecních budov.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Tamtéž s. 39.

6) Martínkovice v 60. letech

6.1 Vývoj JZD

Šedesátá léta se v místním JZD nesly ve znamení budování. Pokračovala výstavba již dříve rozpracovaných objektů, jakožto společný kravín, který měl mít kapacitu 96 dojnic. Kromě chovu skotu se také družstvo zaměřovalo na chov prasat, který podpořilo postavením vepřína pro 400 ks tohoto dobytka. Vedle těchto velkých projektů byla stále v procesu stavby mostní váha, jejíž stavba byla započata v druhé polovině 50. let.¹⁶⁷ K dostavbě prvního velkého objektu, kterým byl kravín, došlo v březnu roku 1961. Tím se také vyřešil problém s plněním dodávek mléka, což byla v té době pro martínkovické JZD největší komplikace. Ihned po kolaudaci objektu byl kravín osazen novým stádem.¹⁶⁸ Vedení družstva si rozplánovalo, aby každý rok byla dokončena jedna stavba, díky čemuž došlo v roce 1962 k dokončení nového vepřína. Bohužel se ukázalo, že projekt byl špatně navržen a bylo tedy nutné budovu ještě dopravit. Tyto nadstavbové práce probíhaly během letních měsíců a od září již budova mohla sloužit svému účelu.¹⁶⁹ Modernizace a snahy o osamostatnění chovu skotu se ještě rozšířily v roce 1963, kdy se vedení JZD rozhodlo vybudovat teletník, v němž mohlo být chováno až 100 ks telat. Díky tomu se místní družstvo osamostatnilo v produkci masa a mléka, neboť nyní už si mohlo odchovávat telata od narození. Jednalo se o poslední velkou investici do modernizace zemědělských objektů 60. let.¹⁷⁰

Společně s výstavbou novým zemědělských objektů se vedení JZD zaměřovalo také na snahy o větší vzdělanost svých pracovníků. Od roku 1959 do 1960 měli možnost docházet na přednášky nazvané Družstevní škola práce, které vedli specializovaní odborníci na chov zvířat, specialisté na pěstování a hnojení zemědělských plodin a později se výběr témat rozšířil ještě o ochranu plodin před škůdci. Každý tento obor v sobě ukrýval deset přednášek, které na sebe vzájemně navazovaly a konaly se dvakrát týdně.¹⁷¹

Rok 1960 také přinesl personální změny ve vedení družstva. Proběhly volby, které měly vybrat nového předsedu, kterým byl od roku 1957 O. Slavík. Jeho místo po volbách zaujal Jan Krahulec a společně s ním byla také do funkce předsedkyně revizní komise Jednotného

¹⁶⁷ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 48.

¹⁶⁸ Tamtéž s. 50.

¹⁶⁹ Tamtéž s. 51.

¹⁷⁰ Tamtéž s. 54.

¹⁷¹ Tamtéž s. 49.

zemědělského družstva dosazena Anna Kubečková, teprve třetí žena ve vysoké správní funkci v Martínkovicích. Do nového desetiletí vstoupilo JZD se 112 členy a celkovou výměrou činící 713 ha orné půdy.¹⁷² Další větší změnou v personální složení družstva bylo nahrazení agronomky Snášelové v roce 1963 dřívějším předsedou JZD z let 1955-1957 J. Šafářem.¹⁷³

V první polovině 60. let, konkrétně v roce 1962, došlo k modernizaci systému sklizně a k navázání spolupráce s JZD Třebechovice nad Orebem. Od tohoto roku se zavedlo do místního zemědělství dvoufázové sklizení obilí za pomoci kombajnů.¹⁷⁴ Tato spolupráce pomohla konečně vyřešit problém s nedostatkem pracovních sil v družstvu, neboť při žních roku 1963 již sklízeli 4 kombajny, z nichž 2 poskytlo právě družstvo z Třebechovic nad Orebem.¹⁷⁵

6.2 MNV a volby roku 1960

Jednoznačně nejvýznamnější politickou událostí roku 1960 byly volby, které měli rozhodnout o novém obsazení Místního národního výboru, Okresního národního výboru, Krajského národního výboru a Národního shromáždění. Od dřívějších voleb se odlišovaly tím, že probíhaly podle nově vytvořené ústavy, které byla schválena 11. července 1960. Ze zcela pochopitelných důvodů ji můžeme označovat jako socialistickou. Jednou ze základních změn, kterou nová ústava přinesla byla změna názvu republiky, neboť se mění na Československé socialistická republika. Společně se změnou názvu se vyměnil také státní znak, na kterém, byla koruna, jež měl dvouocasý stříbrný lev nad hlavou nahrazena rudou žlutě orámovanou hvězdou. Další významnou změnou, byl článek 4 této ústavy o vedoucí pozici KSČ ve státě. S volbami také souvisí změna volebních obvodů, kdy byl jejich počet rozšířen z patnácti na sedmáct.¹⁷⁶

I přes článek o vedoucí úloze KSČ ve státě se všechny strany NF podílely na volební kampani v Martínkovicích, samozřejmě pod vedení komunistické strany. Jedinou organizací, která stále neměla v obci své zastoupení byla strana národních socialistů. Tento rok se voleb účastnilo všech 510 obyvatel, čímž se splnila 100% účast.¹⁷⁷

Volby do NS podle očekávání vyhrála KSČ, na druhém místě se umístili KSS následována nestraníky, ČSS, ČSL, SSO a SSI.

¹⁷² SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 49.

¹⁷³ Tamtéž s. 51.

¹⁷⁴ Tamtéž s. 51.

¹⁷⁵ Tamtéž s. 54.

¹⁷⁶ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Rada 1960, inv. č. 164, kart. 164.

¹⁷⁷ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Rada 1960, inv. č. 164, kart. 164.

Na první schůzi nového MNV byly daných členů, přiděleny jejich posty a společně s tím také nové představenstvo schvalovalo program pro následující volební období, která bylo na 4 roky. Nová personální složení MNV bylo následující:

- František Čtvrtečka – předseda
- Karel Kubeček – tajemník
- Jan Kuzdas – Předseda bytové komise
- Jaroslav Šafář – předseda zemědělské komise
- Karel Vavřín – předseda kulturně školské komise
- Ladislav Lenfeld – předseda finanční komise
- Marie Plná – předsedkyně komise sociálního zabezpečení
- Jaroslav Vajsar – předseda bezpečnostní komise

V tomto složení se MNV dozvídá o událostech XXII. Sjezdu ÚV KSČ. Díky němu se dostávají do popředí debaty o národním hospodářství. Společně s tím se také probíhal výběr soudců z lidu, kdy za Martínkovice byla vybrána Anna Kubečková. Tyto události nevzbudili v obci větší ohlas. Co ovšem ve vesnici solně rezonovalo byla informace, která unikla z vedení zdejšího textilního závodu Veba. V listopadu 1962 unikla informace o plánovaném uzavření zdejší pobočky tohoto podniku, který byl největším zaměstnavatelem v obci. Do konce roku 1962 se však nepovedlo informaci ani potvrdit ani vyvrátit.¹⁷⁸

6.3 Úpadek textilního průmyslu

První polovina 60. let přinesla zánik největší síly martínkovického průmyslu, kterým bylo textilnictví. Již dříve postupně zanikali podniky, které v obci zůstali po odsunutých německých vlastnících. Poslední velkou ztrátou bylo přesunutí závodu na rýsovadla Kovopol do Broumova v roce 1958. Duben 1963 však přinesl mnohem horší ztrátu. Bylo jí potvrzení uniklé informace z konce předchozího roku a o ukončení výroby ve zdejší textilní továrně, která zde fungovala téměř 106 let. Bylo rozhodnuto vedením textilních závodů Veba o zrušení provozu místní pobočky a jejím přesunu do továren Broumov-Olivětín a Broumov-Velká Ves. Přes prvotní odpor MNV Martínkovice, který se uvědomoval následující úpadek obce, který tento přesun způsobí, musel nakonec výbor souhlasit s nevyhnutelností tohoto opatření. Jedním z hlavních důvodů uzavření martínkovické pobočky byl XXII. sjezd KSČ, kde se strana shodla

¹⁷⁸ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 53.

na nutnosti koncentrace průmyslu, což Veba se svou rozprostřenou výrobou po celém Broumovsku a Policku rozhodně nesplňovala. Společně s tím se také opět projevil komplikace s udržováním velkého množství objektů, které potřebovaly neustálé modernizace a opravy.¹⁷⁹

Bohužel tato změna způsobila kromě odlivu kapitálu z obce, který se zde generoval díky velkému množství zaměstnanců textilní továrny i odchod obyvatel. Někteří se stěhovali z Martínkovic do Broumova, kde dále pokračovali v práci pro závody Veba. Ihned po ukončení výroby klesl počet obyvatel obce z 751 na 725, ovšem v následujících měsících se tento úbytek ještě zvětšil. Po uzavření hlavních prostor, kde se dříve nacházeli tkalcovské stavy došlo ke snaze o částečnou rekonstrukci vnitřních prostor. Především se právě zaměřovaly na opravy sálů. Přes odchod většiny zaměstnanců zůstalo v prostorách továrny 35 dělníků, jejichž úkolem bylo dokončit proces uzavření továrny, následně měli pracovat jako obsluha skladu, který zde měl být v následujících letech zbudován pro potřeby ostatních poboček.¹⁸⁰

Již na konci roku 1963 se však martínkovická továrna dočkala nového využití. Bylo rozhodnuto, že některé prostory objektu budou využity jako sklady podniku Centrotex a zbylé prostory sloužily jako výrobní konfekce užitkového textilu. Jednalo se o výrobu žinek a ručníků. Toto nové odvětví bylo označeno jako Malipol a spadalo pod jednu z dceřiných továren Veby. Konkrétně se jednalo o Veba 07 Žďár nad Metují. Malipol měl sloužit jako náhrada pro matky s dětmi, které nemohli nebo nechtěli dojíždět za prací do ostatních továren po Broumovsku a zůstali v Martínkovicích. Později kvůli velkému zájmu o výrobu byl provoz rozšířen a byly přijímány i další zaměstnanci.¹⁸¹

6.4 Veřejný život

Šedesátá léta byla velmi aktivní, co se týče kulturního vyžití v obci. Během července 1963 proběhla oslava výročí osmdesáti let od založení hasičského spolku, který se na konci 50. let a začátku let 60. stával nejvýznamnější organizací tohoto druhu v obci.¹⁸²

Jako každý rok se pořádali nejdůležitější socialistické svátky i v Martínkovicích. Jejich průběh byl již od 50. let vždy stejný. Například oslava Velké říjnové socialistické revoluce probíhala vždy 6. listopadu na Ruském hřbitově, který sloužil k většině podobných

¹⁷⁹ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Plénum 1963, inv. č. 167, kart. 167.

¹⁸⁰ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 56.

¹⁸¹ Tamtéž s. 60.

¹⁸² Tamtéž s. 56.

ideologických akcí. Za zmínku rozhodně stojí témata přednášek, které se na počest této akce pořádaly. První nebyla vůbec ideologicky zaměřena, jak by se dalo na, tak významné slavnosti a navíc pořádanou KSČ očekávat. Vedl ji MUDr. Jan Duchan, který v tu dobu zastával pozici primáře nemocnice v sousedním Broumově a představil přednášku na téma Choroby srdce a jejich prevence. Následující téma se však již orientovalo na ideologické téma, neboť druhá přednáška se zabývala Kubánskou krizí a ujal se jí Karel Nymza. Sérii přednášek uzavřel okresní školní inspektor Václav Šaman, který mluvil o poznávání tajemství přírody.¹⁸³

Další velmi významným datem v roce 1963 byl 12. prosinec. Jednalo se o výročí dvaceti let od uzavření smlouvy o přátelství, pomoci a poválečné spolupráci, která byla prohloubením Československo-sovětské smlouvy o pomoci. Tato původní dohoda byla uzavřena před druhou světovou válkou, konkrétně 16. května 1935 a měla sloužit, jakožto zajištění pomoci od východního partnera Československé republiky v případě problému se spojenectví s Francií. Smlouva o přátelství, pomoci a poválečné spolupráci byla stvrzena Zdeňkem Fierlingrem 12. 12. 1943, jakožto československým velvyslancem v Moskvě a sovětským komisařem zahraničních věcí Vjačeslavem Michajlovičem Molotovovem, byla na počátku prosince 1963 prodloužena na dalších 20 let. Oslava této události proběhala v den prvního podepsání, tedy 12. prosince, v prostorách jídelny uzavřeného textilního závodu Veba. Většinu kulturního programu tvořilo vystoupení žáků základní školy.¹⁸⁴

Šedesátá léta přinesla kromě budování zemědělských objektů a rekonstrukce některých částí textilního podniku také dlouho potřebné investice do modernizace obce. Největší iniciativa se projevila v druhé polovině 60. let. První projekty však začaly již v roce 1961, kdy byly vyhoveno žádostem vedení mateřské školky a tato instituce byla přesunuta do budovy čp. 186, která byla k tomuto účelu patřičně přestavěna. Práce na tomto objektu pokračovaly v roce 1962, kdy bylo rozhodnuto Místním národním výborem o rozšíření školky a v těchto nových prostorách měly být zřízeny jesle. Celková cena přestavby se vyšplhala na 60 000 Kčs, kdy dvě třetiny této ceny uhradil Závodní výbor Revolučního odborového hnutí Martínkovice a zbylou třetinu si napůl rozdělil Místní národní výbor a Jednotné zemědělské družstvo. Velká cenovka byla způsobena nákupem nového moderního vybavení pro potřeby jeslí, díky čemuž se vyrovnaly úrovni, kterou poskytovaly městské jesle v nedalekém Broumově. Ředitelkou tohoto

¹⁸³ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 57.

¹⁸⁴ Tamtéž s. 57.

zařízení byla zvolena Libuše Košťálová a společně s ní byla dosazena nová ředitelka školky, kterou se stala Helena Žďárková.¹⁸⁵

Po rekonstrukci mateřské školky následovala také modernizace obecní devítileté školy. Nebyl zde stálý počet tříd, ale jejich počet se pohyboval podle počtu žáků, mezi šesti až osmi třídami. Většinou bylo méně žáků na prvním stupni, kvůli čemuž se pravidelně otevíraly pouze dvě až tři třídy a na druhém stupni se vyučovalo většinou ve čtyřech nebo pěti třídách. Celkově docházelo do martínkovické školy kolem 200 dětí. Rok 1964 přinesl tolik potřebné investice na opravy školní budovy. Byl například zaveden vodovod do všech tříd. Kromě těchto nezbytných prací také došlo k vytvoření dvou nových odborných učeben, kdy jedna byla zaměřena na přírodní vědy a zeměpis a druhá byla upraveny pro potřeby vzdělávání matematicky a fyziky. V následujícím roce bylo rozhodnuto o vytvoření třetí specializované učebny tentokrát zaměřené na estetickou výchovu. Díky zavedení těchto moderních specializovaných učeben získala martínkovická škola velkou prestiž. Tento moderní přístup ke vzdělávání přinesl velkou pozornost z celého okresu, neboť se v následujících letech jezdili do zdejší školy inspirovat skupiny učitelů vyslané z celého okresu i mimo něj. Musíme však uvést, že většinu práce, díky které se podařilo vytvořit tyto nové třídy, odvedli sami učitelé místní školy.¹⁸⁶ Kromě těchto specializovaných investic do školství bylo zapotřebí také velkých oprav v infrastruktuře obce a na správních budovách. K těmto pracím se přikročilo v druhé polovině šedesátých let.

V roce 1965 byla zahájena „Akce Z“. Pod tímto úderným názvem se skrývala oprava chodníku od křižovatky k mateřské školce, neboť dříve zde byl pouze příkop a krajnice, kvůli čemuž hrozilo, že by mohlo být některé z dětí sraženo autem. Tato menší stavba byla pouze začátkem rozsáhlých prací, které následovaly v dalších letech, a i jejich náklady byly znatelně větší. Největší investice do modernizace obce přišly již následující rok. Byla opravena cesta od křižovatky skrze celou spodní část obce. Cena tohoto projektu se vyšplhala na 750 000 Kčs. Ve stejném roce také pokračovala již dříve započatá rekonstrukce školky, která se nyní dočkala nové fasády a okapů v celkovém nákladu 50 000 Kčs. Společně s tím se rekonstruovala budova Národního výboru, neboť bylo potřeba vyměnit okna a renovovat střechu. Následně se ještě práce rozšířily o dodělání fasády. Celkově tato modernizace vyšla obec na dalších 80 000 Kčs, díky čemuž se výdaje obce pro rok 1966 určené na modernizaci vyšplhaly až na 880 000 Kčs, což bylo nejvíce od roku 1945. Následující rok byl kvůli extrémním výdajům v předchozím roce trochu skromnější, neboť byly provedeny pouze drobnější práce na budově tzv. Malé

¹⁸⁵ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 52.

¹⁸⁶ Tamtéž s. 65.

školy, což bylo označení pro objekt, kde se nacházela místní devítiletá obecní škola. Byly zde vyměněna okna a společně s tím i nová elektroinstalace. Dezolátní stav střechy na této budově však přiměl Místní národní výbor k uvolnění dalších peněz a díky tomu i rekonstrukci celé střechy. Celkově tak stála oprava tohoto subjektu téměř 60 000 Kčs.¹⁸⁷

Poslední velkou investicí 60. let byla série staveb a oprav sportovních objektů, kterou prosadila Tělovýchovná jednota Jiskra Martínkovice. Jednalo se především o stavbu kluziště v celkové hodnotě 130 000 Kčs, které je funkční do dnešních dnů. Kromě toho byla provedena také renovace fotbalových kabin na hřišti v horní části obce. Tyto opravy měly především reprezentativní účel, neboť zdejší tělovýchovná organizace navázala spolupráci s polskou organizací v sousedním Kladsku, díky čemuž se vytvořil prostor pro sblížení s polskou stranou, které se později přesunulo i do školství. TJ Jiskra Martínkovice pořádala sportovně zaměřené zájezdy do Kladska a většinou během těchto návštěv byli polští členové sportovní organizace zváni do Martínkovic.¹⁸⁸

Na tuto zahraniční spolupráci navázala i martínkovická škola, když iniciovala vytvoření partnerství s příhraniční školou Polanica Zdroj v Polské lidové republice. První přímá návštěva proběhla během října a listopadu 1969 a následně se vztahy s touto vzdělávací institucí dále prohlubovaly.¹⁸⁹

6.5 Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa

Invaze, která proběhla v noci z 20. na 21. srpna 1968 ukončila snahy Československa o reformovanou verzi socialistického státu. Celý proces uvolňování u nás začal 5. lednem 1968, kdy Alexandr Dubček nahradil Antonína Novotného v pozici prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa. Během následujících 7 měsíců se postupně uvolňovalo mnoho zákonů, které fungovaly již od roku 1948.¹⁹⁰ Například byla na počátku března zrušena cenzura. V reakci na tuto událost došlo k vydání manifestu Dva tisíce slov, ve kterém jeho autor, Ludvík Vaculík, kritizoval konzervativní část KSČ, kterou považoval za hlavní důvod pomalého zavádění reformy. Největší změnou však byl Akční program, schválený 5. dubna UV KSČ, jehož náplní bylo zavedení prvků tržní ekonomiky, například se kladl větší důraz na spotřební zboží. Všechny tyto reformy však byly vedené komunistickou stranou, která

¹⁸⁷ SOka NA, f. MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice, s. 59.

¹⁸⁸ Tamtéž s. 61.

¹⁸⁹ Tamtéž s. 65.

¹⁹⁰ VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání, Pražské jaro 1968*. Praha 1990, s. 15.

dále plnila vedoucí úlohu v Československu. Kromě ryze ekonomických záležitostí se také částečně uvolnila politická scéna, neboť došlo ke vzniku nových politických klubů. Jednalo se o Klub angažovaných nestraníků, který v sobě spojoval obyvatele se zájmem o politiku, kteří však nechtěli vstoupit do žádné politické strany, kterou jim tehdejší Národní fronta nabízela. Druhým výrazným uskupením byl Klub bývalých politických vězňů, který soustřeďoval oběti persekucí především padesátých let. Společně s těmito změnami mělo také dojít k federalizaci republiky, což byla nakonec jediná reforma, která byla i po invazi vojsk prosazena.¹⁹¹

Tyto změny však nebyly pozitivně přijaty v Sovětském svazu. Nejprve se tlak projevoval především přesvědčováním československé vlády o omezování reform. Zlom však přišel během rozhovorů na překladišti nádraží v Čierné nad Tisou, které se nacházelo na československo-sovětské hranici. Zde se snažil Alexandr Dubček s vedením Československa obhájit reformy svého křídla KSČ a ubezpečit sovětské zástupce v čele s Leonidem Brežněvem o loajalitě republiky k Sovětskému svazu.¹⁹² Brežněv však nebyl s výsledkem jednání spokojen a začala tedy příprava k intervenci do Československa, které se účastnily armády Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky, Bulharské lidové republiky a Německé demokratické republiky. Samozřejmě pod vedením Sovětského svazu.¹⁹³

Samotná invaze započala v 23:00 20. srpna 1968, kdy vojska Varšavské smlouvy překročili hranice Československa. Již druhý den byla republika obsazena, neboť Československá lidová armáda nekladla žádný odpor podle pokynů ministra obrany Martina Dzúra. Československé vedení bylo převezeno do Moskvy, kde mezi 23. a 26. srpnem probíhala tzv. Moskevská jednání. Bylo to především konstantní vyvíjení nátlaku na zástupce reformního křídla, aby podepsali tento protokol, který popíral všechny ideje Pražského jara, legitimizoval invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa a připravoval půdu pro následující proces normalizace. Mezi nejvýznamnější body tohoto protokolu bych uvedl například umlčení svobodných médií, schválení pobytu vojsk, kádrové změny ve vedení nebo podřízení politiky Sovětskému svazu. Nakonec československé reprezentace tento dokument podepsala vyjma předsedy Národní fronty Františka Kriegla.¹⁹⁴

Martínkovic se změny Pražského jara dotkly se zpožděním. První zmínku o reformách nalézáme v zápisu z plenárního zasedání MNV z 28. května 1968. Na této schůzi se poprvé

¹⁹¹ VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání, Pražské jaro 1968*. Praha 1990, s. 41.

¹⁹² Tamtéž s. 62.

¹⁹³ Tamtéž s. 72.

¹⁹⁴ Tamtéž s. 93.

řešila otázka Akčního programu a byl zde představen jeho první nástin.¹⁹⁵ Mezi nejvýznamnější body tohoto dokumentu bych uvedl rozšíření pravomocí rad Místního národního výboru, dále dodržování zákonnosti, především o otázkách osobního vlastnictví nebo lepší péči o budovy místního JZD. V neposlední řadě se také v tomto dokumentu uvádějí krátkodobé a dlouhodobé plány Místního národního výboru s budoucím vývojem vesnice. Zmínil bych snahu na budoucí výstavbu nových bytových prostor, nebo přípravu na stavbu kulturního sálu. Společně s tím plánovalo předsednictví národního výboru apelovat na textilní závody Veba kvůli více pracovním místům v jejich zdejší pobočce. Ke schválení tohoto Akčního programu došlo na následující schůzi konané 6. srpna 1968.¹⁹⁶

Bohužel stejně jako v případě měnové reformy v roce 1953, i zde prameny o událostech v Martínkovicích během invaze mlčí. První informace máme ze zápisu plenárního zasedání MNV Martínkovice ze dne 15. října 1968, kdy byly jedním z bodů této schůze „Připomínky k návrhu na vytvoření federace Čechů a Slováků. Kronika obce Martínkovice se o této události také nezmiňuje.¹⁹⁷

Po tak významné události, jakou bylo období Pražského jara a invaze vojsk Varšavské smlouvy se stalo nevyhnutelným, aby KSČ začala opět utužovat režim v zemi a nějak naložila s reformovanou společností, která si na nově nabyté svobody rychle zvykla. Ihned po invazi začalo postupné potlačování moci reformách komunistů v čele s Alexandrem Dubčekem, následované čistkami ve straně. Tváří tohoto procesu se stal nový první tajemník UV KSČ Gustav Husák, který zastával následně i funkci prezidenta. Zavedla se opět cenzura, byly rušeny spolky, které během Pražského jara vznikly, jako například Sokol, Junák, Klub angažovaných nestraníků nebo Klub bývalých politických vězňů. Nepostihnuta nezůstala ani armáda, neboť na počátku 70. let i ji zastihly komunistické čistky. Celkově toto období nazýváme normalizace.¹⁹⁸

¹⁹⁵ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Knihy: zápisy z plenárních zasedání (č. 32) 1968, inv. č. 10, kart. 10.

¹⁹⁶ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Knihy: zápisy z plenárních zasedání (č. 33) 1968, inv. č. 10, kart. 10.

¹⁹⁷ SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Knihy: zápisy z plenárních zasedání (č. 34) 1968, inv. č. 10, kart. 10.

¹⁹⁸ VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání, Pražské jaro 1968*. Praha 1990, s. 121.

7) Závěr

V mé bakalářské práci jsem se snažil zmapovat historii severovýchodočeské obce Martínkovice od samotného počátku osídlování Broumovska, přes německou historii obce a její největší moc během meziválečného období, dále během rušných poválečných let až do invaze v roce 1968. Vesnice se v průběhu let změnila k nepoznání. Z původně čistě německé obce se silným průmyslovým potenciálem, který vedl především zdejší textilní závod továrníka Moritze Schura změnil odsun Martínkovice v ryze českou obec s většinovým zaměřením na zemědělství. Tato proměna byla postupem let stále výraznější, až do uzavření výroby v místní textilní továrně, k čemuž došlo v dubnu 1963. Sledovali jsme úpadek velké vesnice s téměř 1700 obyvateli, která se po odsunu a postupné socializaci proměnila v nevýraznou obec se zhruba jednou třetinou původního počtu obyvatel. Tento fenomén se nám však objevuje u většiny vesnic v českém pohraničí, které za sebou mají německou historii. Bohužel se tento trend nemění ani v dnešních dnech. Je pravda, že se dnešní Martínkovice početně rozrůstají, ale průmyslový potenciál vesnice se nejspíše již nikdy nedokáže dostat na svou meziválečnou úroveň.

Ve své práci jsem se také zaměřil na proměny politické reprezentace. Před německým odsunem byla nejvlivnější stranou v obci Německá sociálně demokratická strana, která však zanikla společně s německou historií této části pohraničí. I přes nezanedbatelnou pomoc, kterou tato strana poskytla prvním českým dosídlencům, kteří přicházeli do jejich vesnice však neunikli odsunu, který v roce 1946 proběhl. Byli to právě členové německé sociální demokracie, kteří pomáhali s poválečným stíháním zdejších nacistů a společně s tím to byly také oni, kdo se aktivně účastnil předávání správy československým úřadům. Pozici hlavní politické organizace v obci přebrala po válce Komunistická strana Československa, která stejně jako zde v severovýchodních Čechách, tak i v celém Československu kumulovala moc, jež vyvrcholila únorem 1948. KSČ následně provedla tento stát celou druhou polovinou 20. století až do zlomového roku 1989, kdy se Československo opět vrátilo k demokracii. Komunistická historie však dodnes zanechala na Martínkovicích znatelné stopy. Kolektivizaci připomínají stále stojící budovy postavené tehdejším JZD nebo mnoho příběhů zdejších zemědělců, kteří byli perzekuováni komunistickým režimem, nuceni vzdávat se své půdy a vstupovat do družstva. Ideologickou upomínku tohoto období představuje Ruský hřbitov, který sloužil celou druhou polovinu 20. století jako místo pořádání většiny nejdůležitějších ideologických oslav. Do dnešních dnů je tento památník udržován, neboť nepřipomíná pouze komunistický režim a

jeho ideologii, ale také mnoho mrtvých vojáků, kteří zde byli drženi v zajateckých táborech během prvních svou světových válek, a kteří zde také zemřeli.

Ekonomická proměna obce nejvíce ukazuje úpadek, kterým si Martínkovice kvůli odsunu prošly, a který byl dokončen během komunistické éry Československa. Většina německých podniků, které zde v období první republiky fungovaly, po odsunu zanikla. Bohužel nově příchozí národní správci v naprosté většině nezachovali původní účel objektů, které s příchodem získali, ale přestavěly nově nabyté statky na obytné domy. Kvůli tomu zaniklo v Martínkovicích na 41 objektů. Jednalo se o řemeslné dílny, hostince, řeznictví, mlýny, galanterie, koloniály, zahradnictví, krejčovství, holičství a mnoho dalších. I přes to, že se později některé obnovily, již nikdy nedosáhly a nejspíše ani nedosáhnou takového počtu, v jakém zde fungovaly ve zlaté éře první Československé republiky. Zůstaly pouze dva nejvýznamnější, kterými byl textilní továrna Veba a závod na rýsovala Kovopol. Druhý jmenovaný kvůli nedostatku prostor přesunul svou výrobu do Broumova. Poslední připomínkou silného průmyslového odkazu obce nakonec zůstala pouze textilní továrna. Bohužel nakonec i ta uzavřela svou výrobu v roce 1963. Později sice bylo obnoveno fungování závodu ve zmenšeném formátu, ale již nikdy se Martínkovice nestaly významnou částí broumovského textilního průmyslu. Jedinou ekonomickou silou, která v Martínkovicích zůstala skrze 40. 50. i 60. léta aktivní bylo tedy zemědělství, které je i v dnešních dnech největším zaměstnavatelem v obci.

Jako hlavní pramen, se kterým jsem během zkoumání pramenů pracoval bych označil Kroniku obce Martínkovice uloženou v Státním okresním archivu v Náchodě. Popisuje se zde vývoj Martínkovic od úplného počátku až po rok 1991. Detailněji se však kronika zaobírá až dějinami od konce první světové války, kde se věnuje pozornost především německé správě obce, textilnímu průmyslu a vztahům mezi zdejšími Čechy a Němci. První léta po válce až do roku 1948 jsou zpracována opravdu kvalitně a bez ideologického zkreslení, které se bohužel po únoru 1948 začíná projevovat i v zápisech z kroniky. Důvodem nejspíše bylo, že kronika nebyla v této době vedena pod předsednictvem nejsilnější strany v obci, což se později po vítězství KSČ stane. Nejpatrněji je tento fenomén vidět na krizových situacích komunistického režimu, kdy například měnová reforma 1953 zde není vůbec kriticky zpracována a například negativní nálady obyvatel Martínkovic, které mi doložili i pamětníci, zde kronikář vůbec nezaznamenal. Stejný přístup byl použit i během invaze vojsk Varšavské smlouvy, kdy je tato událost v kronice naprosto zamlčena. Perfektně je však v tomto pramenu zpracována oblast veřejného života v obci, vývoje zemědělství a JZD a v neposlední řadě také činnost Místního národního výboru.

Pro doplnění politických dějin jsem využíval zápisů ze schůzí rad a pléna MNV, které dostatečně doplňovaly mezery v záznamech kroniky. Kromě toho jsem také využíval záznamy ONV Broumov o odsunu německých obyvatel z Martínkovic a ostatních částí Broumovska. Tyto prameny jsou stejně jako kronika uloženy ve Státním okresním archivu v Náchodě.

Je mnoho oblastí, kterým jsem se bohužel v této práci nemohl věnovat, ať už kvůli časovému vymezení práce, ale také i množství témat, která ještě nejsou nijak zpracována. Doufám, že vzniknou i další studie na tyto regionální dějiny Broumovského výběžku, neboť je důležité dále šířit historické povědomí o lokální historii míst, kde žijeme.

Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura

- BAŠTECKÁ, Lydia, TRENČANSKÁ, Barbora. *Broumov*. Praha 2013.
- BERGMANN, Petr. *Lager Broumov/Braunau, 1915-1918*. Broumov 2018.
- CIHLÁŘ, Jiří. *Vesnice severovýchodních Čech v období kolektivizace 1948-1960*. Praha 2016.
- HAAS, Václav. *130 let železnice v Meziměstí a okolí*. Praha 2005.
- CHODĚJOVSKÁ, Eva. *Historické krajiny Čech*. Praha 2015.
- CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. Praha 2022.
- JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2007.
- JIRKA, František a kol.: *Z historie Martínkovic*. Praha 2005.
- KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948-1960*. Praha 1990.
- KOUDELKOVÁ, Eva a kol. *Pomnichovské osudy Čechů z Broumovska*. Liberec 2021.
- KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha 1990.
- RADOSTA, Petr. *Protikomunistický odboj*. Praha 1993.
- ROŠKOVÁ, Adéla. *Obec Martínkovice a kostel sv. Jiří a sv. Martina*. Brno 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Ústav pomocných věd historických a archivnictví. Vedoucí práce: doc. PhDr. Helena Krmíčková, Dr.
- STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*.
- ŠLOUF, Jakub. *Praha v červnu 1953*. Praha 2021.
- VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání, Pražské jaro 1968*. Praha 1990.
- WALZEL, Rudolf, KLEINER, Hugo. *Martínkovice/Marzdorf: ve vzpomínkách německých pamětníků*. Broumov 2022.

Prameny

- SOKA NA, MNV Martínkovice, Kronika obce Martínkovice.
- SOKA NA, f. OSK Broumov, inv. č. 532, kart. 459.

SOkA NA, f. ONV Broumov, Národní správa obce: Martínkovice (1945-1946), inv. č. 407, kart. 129.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Seznam odsunutých – Martínkovice, inv. č. 532, kart. 453.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV, inv. č. 127, kart. 10.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1946-1947), inv. č. 91, kart. 5.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1946-1947), inv. č. 94, kart. 5.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1948-1949), inv. č. 127, kart. 10.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1950-1955), inv. č. 38, kart. 3.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV (1945-1945), inv. č. 41, kart. 3.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti rady MNV, inv. č. 71, kart. 5.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Plénum 1953, inv. č. 146, kart. 146.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Rada 1953, inv. č. 146, kart. 146.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV, inv. č. 83, kart. 5.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Organizace činnosti pléna, rad a komisí MNV, inv. č. 84, kart. 5.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Rada 1960, inv. č. 164, kart. 164.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Plénum 1963, inv. č. 167, kart. 167.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Knihy: zápisy z plenárních zasedání (č. 32) 1968, inv. č. 10, kart. 10.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Knihy: zápisy z plenárních zasedání (č. 33) 1968, inv. č. 10, kart. 10.

SOkA NA, f. MNV Martínkovice, Knihy: zápisy z plenárních zasedání (č. 34) 1968, inv. č. 10, kart. 10.